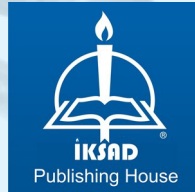

MADDE BAĞIMLILIĞI İLE MÜCADELEDE OKUL SOSYAL HİZMETİNİN ÖNEMİ

Tuncay ÜÇÜNCÜ
Dr. Erkan DİKİCİ

**MADDE BAĞIMLILIĞI İLE MÜCADELEDE
OKUL SOSYAL HİZMETİNİN ÖNEMİ**

**Tuncay ÜÇÜNCÜ
Dr. Erkan DİKİCİ**

Copyright © 2022 by iksad publishing house

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, distributed or transmitted in any form or by any means, including photocopying, recording or other electronic or mechanical methods, without the prior written permission of the publisher, except in the case of brief quotations embodied in critical reviews and certain other noncommercial uses permitted by copyright law. Institution of Economic Development and Social

Researches Publications®

(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)

TURKEY TR: +90 342 606 06 75

USA: +1 631 685 0 853

E mail: iksadyayinevi@gmail.com

www.iksadyayinevi.com

It is responsibility of the author to abide by the publishing ethics rules.

Iksad Publications – 2022©

ISBN: 978-625-6380-47-9

Cover Design: İbrahim KAYA

December/ 2022

Ankara / Turkey

Size = 16 x 24 cm

ÖNSÖZ

Madde bağımlılığı ile mücadelede önleyici ve koruyucu bir uygulama alanı olan okul sosyal hizmetinin önemi bu çalışma ile ortaya konulmuştur. Araştırmamız ülkemizde henüz pilot uygulamaları yapılan okul sosyal hizmetinin tüm okullarımızda hayata geçirilmesi için gerekli teorik bilgi ve bilimsel verilerin temininde yardımcı bir başvuru kaynağı olacaktır. Madde bağımlılık yaşının giderek İlköğretim 1. kademeye kadar düştüğü günümüzde, bu konuda yapılan çalışmaların yetersiz olduğu literatür taramasında ortaya çıkmıştır. Okullarımızda okul sosyal hizmet birimlerinin kurularak aktif olarak çalışması ile madde bağımlılığını önlemedeki başarıları araştırılmış, erken yaş madde bağımlılığının önlenmesinde başarılı sonuçların alınacağı saptanmıştır.

Çalışmanın teorik kısmında detaylı bir literatür taraması yapılmıştır. Sadece bireysel değil toplumsal bir sorun olan madde bağımlılığının önlenmesinde Gümüşhane'ye bağlı Şiran ilçesinde görev yapan öğretmen ve yöneticilerimizin görüş ve önerileri doğrultusunda eğitim ve öğretim faaliyetlerine yeni çözüm odaklı katkı sağlama hedef edinilmiştir. Yapılan araştırma sonucunda madde bağımlılığının erken yaşlarda önlenmesi gerektiğinin önemi anlaşılmıştır. Bu sebeple okullar bünyesinde hayata geçirilecek okul sosyal hizmet birimlerinin gerekliliği ortaya konulmuş, madde bağımlılığının önlenmesinde önemli bir kilit rol oynayacağı belirlenmiştir.

Bu kitap, Gümüşhane Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyal Hizmetler Yönetimi Anabilim Dalı'nda hazırlanmış yüksek lisans tezinin gözden geçirilmiş halidir. Öncelikle çalışma konusunu seçerken isteklerimi göz önünde bulundurup bana yardımcı olan tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Erkan Dikici'ye teşekkürlerimi sunarım. Çalışma esnasında veri toplama sürecinde yardımlarını esirgemeyen Şiran İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'ne ve bünyesinde görev yapan öğretmen meslektaşlarıma; zorlu tez sürecinde benden desteğini bir an olsun esirgemeyen değerli eşim Sultan Üçüncü'ye teşekkürlerimi borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
İÇİNDEKİLER	III
1. GİRİŞ	7
2. SOSYAL HİZMETLERİN KURAMSAL ÇERÇEVESİ ----	11
2.1. Gelişim Kuramları	11
2.2. Psikoseksüel Gelişim Kuram	11
2.3. Psikososyal Gelişim Kuramı.....	12
2.4. Bilişsel - Davranışçı Kuram	12
2.5. Bağlanma Kuramı	13
2.6. İç ruhsal (İntrapsişik) Hümanizm Kuramı	14
2.7. Yaşam Boyu Gelişim Kuramı	14
2.8. Genelci Yaklaşım	15
2.9. Sistem Yaklaşımı.....	17
2.10. Ekolojik Perspektif	18
2.11. Güçlendirme Perspektifi	18
3. MADDE BAĞIMLILIĞI	20
3.1. Madde Bağımlılığının Fizyolojik Boyutu.....	20
3.2. Madde Bağımlılığının Toplumsal Boyutu	21
3.3. Madde Bağımlılığının Uluslararası Boyutu.....	22
3.4. Türkiye’de Madde Bağımlılığının tarihsel Süreci	23
3.5. Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Eğitimleri	27
3.5.1. Mesleki Eğitim Kursları (İŞKUR)	27
3.5.2. Sosyal Hizmet Merkezi (SHM)	27
3.5.3. Aile Eğitim Programı (AEP).....	28
3.6. Madde Bağımlılığı İle Mücadelede Farklı Yöntemler	28
3.7. Bağımlılıkta Risk Faktörleri	29
4. MADDE BAĞIMLILIĞI İLE MÜCADELE VE OKUL SOSYAL HİZMETİ	33
4.1. Sosyal Hizmetler ve Toplumların Refah Seviyeleri Arasındaki İlişki	34

4.2. Türkiye’de Madde Bağımlılığı ve Sosyal Hizmet -----	35
4.3. Madde Bağımlılığı ve Ayrımcılık-----	38
4.4. Koruyucu-Önleyici Hizmetler ve Risk Faktörleri-----	38
4.5. Okul Sosyal Hizmeti-----	39
4.6. Risk ve Koruyucu Faktörler Teorisi ve Önleme -----	41
4.7. Okul Sosyal Hizmeti ve Benlik Gelişimi -----	43
4.8. Okul Sosyal Hizmeti ve Sosyal Hizmetler-----	43
4.9. Analitik Düşünme ve Empati Kurma-----	44
4.10. Madde Bağımlılığı İle Mücadelede Uygulanan Yöntemler -----	46
4.10.1. Evrensel Önleme-----	46
4.10.2. Seçici (Selektive) Önleme-Riskli Gruplarla Mücadele -----	46
4.10.3. Belirlenmiş (Indicative) Önleme-Riskli Kişilere Müdahale-----	46
4.10.4. Çevresel Önleme Stratejileri-Toplumsal Müdahale---	46
4.10.5. Makro Düzeyde Müdahale -----	47
4.10.6. Mezzo Düzeyde Müdahale -----	47
5. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ-----	48
5.1. Problem Durumu -----	48
5.2. Araştırmanın Konusu -----	48
5.3. Araştırmanın Amacı-----	48
5.4. Araştırmanın Önemi-----	49
5.5. Araştırmanın Yöntemi -----	50
5.6. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları -----	50
5.7. Araştırmanın Varsayımları -----	50
5.8. Araştırmada Kullanılan Ölçekler-----	51
5.9. Geçerlilik, Güvenirlik ve Veri Analizi-----	51
6. ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE YORUMLANMASI ---	53
6.1. Madde Bağımlılığına Yönelik Farkındalık Ölçeği Güvenilirliği-----	53
6.2. Madde Bağımlılığı Farkındalık Düzeyinin Demografik Özelliklere Göre Dağılımı -----	53
6.3. Madde Bağımlılık ölçeğinin Normallik Testi Sonuçları -	55

6.4. Madde Bağımlılığına Ait Farkındalık Düzeyinin Görev Türüne Göre İncelenmesi	55
6.5. Madde Bağımlılık Farkındalık Düzeyinin Cinsiyete Göre İncelenmesi	56
6.6. Madde Bağımlılık Farkındalık Düzeyinin Bireylerin Sahip Olduğu Çocuk Sayısına Göre İncelenmesi	56
6.7. Madde Bağımlılığı Farkındalık Düzeyinin Bireylerin Mesleki Kıdem Yıllarına Göre İncelenmesi	57
6.8. Madde Bağımlılık Durumuna Göre Madde Bağımlılığına Yönelik Farkındalık Düzeyinin İncelenmesi	58
6.9. Sosyal Hizmet Mesleği Hakkında Bilgi Sahibi Olunma Durumuna Göre Madde Bağımlılığına Yönelik Farkındalık Düzeyinin İncelenmesi	58
6.10. Madde Bağımlılığına Başlama yaşının Okul Kademeleri Düzeyinde İncelenmesi	59
6.11. Madde Bağımlılığı Konusunda Alınan Eğitim Alma Durumuna Göre Madde Farkındalık Düzeyinin İncelenmesi	60
6.12. Çevresinde Madde Bağımlısı Bireylerin Bulunma Durumuna Göre Madde Bağımlılığı Farkındalık Düzeyinin İncelenmesi	60
6.13. Madde Bağımlısı Bireylerle Birebir İletişim Halinde Bulunma Durumuna Göre Madde Bağımlılık Farkındalık Düzeyinin İncelenmesi	61
6.14. Madde Kullanmaya Başlama Nedenlerinin İncelenmesi	61
6.15. Madde Kullanımından Korunmak İçin Alınabilecek tedbirlerin incelenmesi	62
6.16. Okullarda Okul Sosyal Servislerinin Bulunma Durumunun İncelenmesi	63
7. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	65
KAYNAKÇA	70

1. GİRİŞ

Okullar, okul öncesi dönemlerden başlayarak bireylerin gelişimlerini, her açıdan olumlu yönde değişimini amaçlar. Bu değişim ve gelişim sürecini kolaylaştırmak ve hızlandırmak adına eğitim sistemi içerisinde birçok yeniliğin yapıldığı söylenebilir. Söz konusu yeniliklerden birisi de, eğitim sistemi içerisinde sosyal hizmetin dahil edilmesidir. Bu bağlamda öğrencilerin okul başarısı, okula devamlarının sağlanması, eğitim hizmetlerinden istenilen düzeyde faydalanmaları ve çevreleriyle ilişkilerinde olumsuz etkiler yaratan biyo-psiko-sosyal sorunların ortadan kaldırılması okul sosyal hizmetinin katkıları olarak kabul edilmektedir. Okul sosyal hizmeti, öğrenci sorunlarını, sosyal yaşam alanları içerisinde değerlendirerek, okul bünyesinde öğretmenler ve psikolojik danışmanlar, okul dışında ise aileler ve sosyal hizmet kurumları arasında karşılıklı iş birliğinin kurulmasında ekolojik perspektif bakış açısıyla kendine özgü bir değerlendirmede bulunur (Özbesler ve Duyan, 2009: 24).

Eğitim faaliyetlerinde kurumlararası etkileşim ne kadar fazla ise öğrenmede o kadar kalıcı ve hızlı olmaktadır. Bu etkileşimi harekete geçirecek yapının okullarda oluşturulması gerekmektedir. Öğrencilerin hayata hazırlandığı bir yaşam alanı olan okullar gerçek hayatla ilişkilendirilmeli, olağan kriz dönemlerinin atlatılmasında destekleyici ve yönlendirici mekanizmaların devreye sokulması sağlanmalıdır. Buna örnek olarak, bireylerin içerisinde buldukları zaman diliminde veya gelecekte karşılaşılabilecekleri en büyük sorunlardan birisi olan zararlı madde kullanımının önlenmesi gerekmektedir. Özellikle gençlerde zararlı maddelerin kötüye kullanımına karşı yönelimi önleme çalışmaları çocuk yaşlarda başlatılmalıdır. Toplumda madde kullanımının ortaöğretim döneminde arttığı bilinmektedir. Ancak madde kullanımına olan yatkın kişilik ve bilinç oluşumu daha erken dönemlerde kendini göstermektedir. Yaşamsal olgular ve kavramlar arası bağların daha anlamlı olarak birbirleriyle ilişkilendirildiği ilköğretimin ikinci kademesi olan 11-14 yaş aralığı, diğer dönemlerden ayrılır. Bu dönemde öğrencilerde hızlı bir fiziksel ve duygusal değişim meydana gelir. Öğrencilerin bu dönemi sağlıklı ve problemsiz atlatabilmeleri gelecek dönemler için büyük önem taşımaktadır. Okul

sosyal hizmet birimleri öğrencilerin akademik ve psiko-sosyal bütün sorunsal yansımalarına yönelik tedbir ve çözümler sunarak problemlerin en az zararla çözümüne katkı sağlar (Özbesler ve Duyan, 2009: 25-26).

Çağımızın hızla gelişen, değişen toplumları çok temel sorunlarla karşı karşıyadır (Çiçek, 2014: 89). Sosyal hizmet uzmanları, çeşitlenen sosyal sorunlara çözüm bulmak adına kimi zaman bireylere yönelik çalışmalar ortaya koyarken, çoğu zaman ise topluluklar ve sistemlere yönelik çalışmalar yürütür (Uzunlaşan ve Tek, 2021: 1207). Sosyal hizmet bilimsel ve mesleki doğası gereği dezavantajlı ve risk altında bulunan nüfus gruplarıyla uygulamalar yürütmektedir. Sosyal hizmet uzmanları birey, grup, aile, topluluk ve toplum düzeyinde çalışmalar yapabilmektedir (Tek, Çobanoğlu, Çelik ve Küçükkaya, 2022: 39). Okullarda görev alacak sosyal hizmet uzmanları, öğrencilerin ruhsal ihtiyaçlarının karşılanması, stres, okul devamsızlığı, okulu reddetme, anksiyete bozukluğu ve her türlü kaygı gibi problemlerin çözümünde okul içi ve okul dışı paydaşlar arasında karşılıklı koordinasyonu sağlarlar. Davranış bozukluğu olan öğrencilere yönelik yapılacak bireysel ve grup çalışmaları ile problemin kaynağının tespit edilmesi, bireyin sorunun farkına varmasını sağlayacaktır. Bireyde istenilen davranış değişikliğinin olması amacıyla duygusal ve eğitsel gereksinimlerin karşılanması gerekmektedir. Dikkat eksikliği ve hiperaktivitesi olan öğrencilerin tedavilerinin yapılması, öğrencilerin sosyal becerilerinin artırılması gibi çalışmalar sosyal hizmet uzmanları tarafından yürütülür. Aile problemleri olan öğrencilerin tespit edilerek, çözüm yolları ortaya koymak da okul sosyal hizmetinin çalışma alanlarından birisidir. Sosyal hizmet uzmanları, özellikle parçalanmış ailelerde yetişen öğrencilerde olumsuz yansımalar gözlemlediğinde, akran grupları ile ilgili sorunlar tespit edildiğinde, madde bağımlılığının önlenmesi ve tedavisinde kurumlarla iş birliği yaparak, sorunların çözümü için çeşitli sorumluluklar alırlar (Özbesler ve Duyan, 2009: 22).

Madde bağımlılığı tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de hızla yaygınlaşmaktadır. Bu durum bağımlılığı önlemede yeni programlar uygulanmasını gerekli kılmaktadır. Bağımlılığın önlenmesi, tedavisine

göre daha az güçlükler içermektedir. Bağımlılığı önleyici çalışmalar, tedavi süreçlerine göre her zaman daha etkili ve sonuç olarak daha başarılıdır. Hem ekonomik hem de toplumsal sonuçları açısından da önleyici programlar daha faydalı sonuçlar doğurmaktadır (Balcıoğlu ve Abanoz, 2009: 19). Erken dönemlerde madde kullanımı ilerleyen dönemlerde bağımlılık için bir risk oluşturmaktadır. Madde bağımlılığının erken yaşlarda görülmesinde, bireylerde fiziksel ve cinsel ihmal-istismar durumlarının diğer bireylere göre daha fazla yaşanmış olmasının etkili olduğu görülmektedir. Çevresine ve kendisine karşı güvensiz kişilik özellikleri oluşan bireylerde madde kullanım bozuklukları ve psikiyatrik birçok hastalığa sebep olmaktadır (Balcı, 2011: 3). Madde bağımlılığı sebebiyle insanların yaşam kalitesi düşmekte ve ölümler meydana gelmektedir. Bu durum toplumsal yaşamın bozulmasına ve yeni nesilleri büyük bir tehlikeye doğru sürüklenmesine neden olmaktadır (Özel, 2016: 1).

Madde bağımlısı bireylerin genellikle kişilik karmaşası yaşayan, toplumda kabul görmeme psikolojisi içerisinde olan, merak ve macera arayışında bulunup, problem çözme kabiliyeti düşük bireyler oldukları görülmüştür. Kişilik gelişimi aşamasında bulunan gençlerin toplumsal etkiye daha açık olmaları sebebiyle madde bağımlılığında hedef kitle olmaları kaçınılmazdır (Özel, 2016: 55-56). Günümüz çocuklarının ve gençlerinin diğer kuşaklara göre daha sıkılgan ve yenilikçi yapıda olmaları farklı arayışlara girmeleri olasılığını daha da arttırmaktadır. Ayrıca dış dünyayla daha küçük yaşlarda etkileşim içerisine girmeleri onları daha fazla savunmasız hale getirmiştir. Sanal iletişimin üst düzeyde olduğu günümüzde madde kullanımına özendirici her türlü sanal iletişim platformları tehlike unsuru olarak hedefe gençleri ve çocukları koymaktadır. Medya okur-yazarlığı eğitimleri ile aileler ve öğrenciler bu soruna karşı bilinçlendirilmelidir. Okul sosyal hizmet birimleri bu konuda ailelere ve öğrencilere verilecek her türlü eğitim ve kursları planlamalıdır.

Madde bağımlılığı farklı boyutları olan, kompleks ilişkiler sürecini kapsamaktadır. Gençler ve hatta çocuklar arasında madde kötüye kullanımı artarak devam etmektedir. Bu durum madde kötüye kullanımına ve madde bağımlılığıyla mücadelede yeni sosyal

politikaların hayata geçirilmesini zorunlu kılmıştır. Okul sosyal hizmeti alınacak bu politik kararların ilk sırasında gelmektedir.

Madde bağımlılığı gelişen bireylerde anti-sosyal kişilik yapısı, biyo-psiko-sosyal yıpranma ve/veya çöküş yaşayan bireylerin suça sürüklenme olasılığı yüksektir. Suça sürüklenen bireylerin çevrelerinde farklı kişileri de bu suçlara çekme eyleminde buldukları görülmektedir. Bütün bu durumlar göz önünde alındığında okullarda zaman kaybetmeden ülkemizde bir sosyal politika olarak hayata geçirilmesi gereken okul sosyal hizmet uygulamasının önemi ortaya çıkmaktadır (Işık, 2018: 208).

2. SOSYAL HİZMETLERİN KURAMSAL ÇERÇEVESİ

2.1. Gelişim Kuramları

Kişilik gelişimini açıklayan farklı kuramlar bulunmaktadır. Gelişimin karmaşık yapısını farklı açılardan değerlendirerek açıklamaya çalışan bu kuramlar, bireylerin belli yaşamsal kesitlerini ele alarak farklı düşünce sistemleriyle açıklamaya çalışırlar. Kuramlar, gelişimin sürekli olduğu varsayımı üzerine ortaya çıkmışlardır. Sosyal bilimlerde araştırmalar tek bir kuram üzerinden yapılmamakta olup, eklektik bir yaklaşımla birden fazla kuramın bir arada kullanılması yoluyla sağlıklı sonuçlara varılmaktadır (Özdemir vd., 2012: 569–572).

2.2. Psikoseksüel Gelişim Kuram

Sigmund Freud'a ait olan psikoanalitik yaklaşımda kişiliğin oluşumu üç ana temel yapı ile açıklanmaktadır. İd (alt benlik), ego (benlik) ve süper ego (üst benlik) olarak bireyde doğuştan gelen bu dürtüleri kişiliğin oluşmasında temel kabul etmiştir. İnsanlarda iki temel eğilim olan cinsellik ve saldırganlık arasında bir çatışmanın varlığından bahseden Freud bu çatışma sonucu bir denge ve uyumun ortaya çıktığını belirtir. Bireyin alt benliğinde bulunan dürtüsel davranışların kişinin benliği ile baskılanarak bir uyumsallıkla sonuçlanması beklenir. Bireyin üst benliği ise toplumsal ve bireysel ahlaki değerlere uygunluğu kontrol edilerek alınan kararların doğru veya yanlışlığı konusunda bir sonuca varılmasını sağlar. Bu üç yapının birbirleri ile etkileşimi sonucu bireyin kişiliği oluşur. Benlik, toplumsal uyumu sağlamaya çalışırken, alt benlik içgüdüsel tüm dürtüleri bir an önce gerçekleştirmeyi istemektedir. Haz ve doyum alt benliğin amaçları arasındadır. Üst benlik değer yargılarıyla hareket etme konusunda bireyi dizginler. Bireyde bu üç yapısal durumun ortaya çıkarak bütünleşmesi belirli aşamalardan geçerek ortaya çıkar bu evrelere psikoseksüel aşamalar denir.

Freud kişiliğin oluşmasını beş döneme ayırmıştır.

0-1 Yaş Oral Dönem

1-3 Yaş Anal Dönem

3-6 Yaş Fallik Dönem

6-11 Yaş Latens Dönemi

11 Yaştan Sonra Genital Dönemdir.

İlk üç döneme pregenital dönemi oluşturur. Kişiliğin gelişmesinde bu dönem çok önemlidir. Bu dönemlerden birinde ortaya çıkacak herhangi bir sorun gelecek yaşantısına etki edecektir (Özdemir vd., 2012: 569–572).

2.3. Psikososyal Gelişim Kuramı

Erik H. Erikson tarafından ortaya atılan bu kuram bireyin sosyal gelişim dönemlerini inceler. Bireyin ömür boyu bir gelişim içerisinde olduğunun vurgulandığı bu yaklaşımda, birey sosyal çevresi ile olan etkileşiminin sonucunda kişiliksel gelişimini devam ettirir. Yalnızca sosyal çevre değil, doğuş gelen bazı epigenetik kişilik gelişimi, psikososyal gelişim kuramının temelini oluşturmaktadır. Epigenetik kavramı, gelişimin her zaman belirli kurallar içerisinde meydana geldiğini açıklamaktadır. Erikson insan yaşamının belirli aşamalardan geçtiğinden bahsetmektedir. Bireyin bu aşamalardan başarı ile geçebilmesi için potansiyel gücünü etkili ve doğru kullanabilmelidir. Bir aşamadan diğer aşamaya geçişteki başarı düzeyi, kişiliğin ne derece sağlıklı oluşacağını belirler (Özdemir vd., 2012: 571–572).

Bu dönemlerin araştırma konumuzla ilgili olanları şunlardır;

1. Güvene karşı güvensizlik (0-1 yaş)
2. Özerkliğe karşı utanç (2-6 yaş)
3. Girişimciliğe karşı suçluluk (4-6 yaş)
4. Başarılı olmaya karşı aşağılık duygusu (7-11 yaş)
5. Kimliğe karşı kimlik Karmaşası (12-17 yaş)

2.4. Bilişsel - Davranışçı Kuram

Bilişsel-davranışçı kuram kanıta dayalı sosyal hizmetlerde en fazla kullanılan kuramlardan birisidir. Bilişsel-davranışçı terapiler madde kullanımının önlenmesinde ve tedavisinde önemli bir uygulama yaklaşımıdır. Madde kullanımının sosyal bir öğrenme olarak ortaya çıkmasından yola çıkılarak, bireyin stresle mücadele edebilecek becerileri öğrenmesi önemlidir. Müracaatçı ile geliştirilecek etkili bir

iletişim ve kanıta dayalı faaliyetler sonuca ulaşmada etkilidir (Burrow-Sanchez'den akt., Jaann ve Özkan, 2017: 200).

Bilişsel gelişim, davranışsal değişimi de beraberinde getirmektedir. Bireyde değişmesi istenilen davranışlar için, planlı bir öğretim programı oluşturulmalıdır. Özellikle okul ortamında uygulanan bu kuram öğrenciler için planlanmış bir öğretim sitemini amaç edindirir. Süreç içerisinde istenilen davranış değişikliği değerlendirilir. İstenilen ilerleme sağlanmışsa, bireyin elde ettiği becerileri yaşantısında kullanabilmesi beklenilir. Bilimsel-davranışçı terapi öğrencilerin bu gününe odaklanarak kademesel ve yapısal bir değişimi öngörmektedir. Bu terapi sadece öğrenciler için değil, aileler ve gruplar içinde etkili bir tedavi desteğini sunmaktadır. Okullar bilişsel-davranışçı kuramın en iyi uygulama alanlarından birini oluşturur. Sorun odaklı bir yapılanmanın oluşumu ile uygulama alanı olarak çözümsel terapi uygulanmış olur (JoAnn, 2014: 26).

Madde kullanım bozukluğunda bilişsel-davranışsal tedavinin kullanılması etkili görülmektedir. Madde kullanım davranışının çevresel etkileşim ile ortaya çıktığı görüşü ağır basmaktadır. Bireyde ortaya çıkabilecek stres ile baş edebilme bağımlılıkla mücadele en etkili yöntem olduğu açıktır (Burrow-Sanchez'den akt., JoAnn, 2014: 200).

2.5. Bağlanma Kuramı

İnsanların farklı insanlarla kuvvetli sevgi bağı kurmak amacıyla, olası bir ayrılık ve kopmanın bireyde oluşturabileceği kaygı, stres, hayal kırıklığı, öfke gibi duygusal çöküntünün, bireyde oluşturacağı kişilik bozukluğunu vurgulamanın bir yoludur. Bağlanma, bireyin sorunlarla daha iyi baş edebileceğini düşündüğü faklı bir bireye karşı duyduğu yakınlaşma ve yakınlığını devam ettirme davranışı olarak da tanımlanabilir. (Bowlby'den akt., JoAnn, 2014: 209).

Okula devam konusunda öğrencilerde görülen okul fobisi bağlanma kuramı ile açıklanabilir. Okul korkusu olarak adlandırdıkları bu fobinin aslında bağlanma figürlerinden ayrılmakta zorluk yaşayan öğrencilerin sergiledikleri davranış biçimi olarak ortaya çıkar. Bu olumsuz durumun azaltılarak ortadan kaldırılması, yetişkinlerin

sergileyecekleri tutarlı ve istikrarlı davranışlar ile çocuğa yardımcı olunabilecektir (JoAnn, 2014: 209).

2.6. İç ruhsal (İntrapsişik) Hümanizm Kuramı

Bu kuramın temelini, çocuğun davranışlarını içsel bir mekanizma ile düzenleyebilmesine yardımcı olacak müdahale şekilleri ortaya koymaktır (Pieper ve Pieper, 1990 akt JoAnn, 2014: 209). Çocuğun iyilik halinin artırılmasına yönelik olumlu ilişkiler ağının güçlendirilmesi amacıyla olumsuz davranışlara karşı şefkatli bir yaklaşım sergilenerek akademik başarının artırılması sağlanmalıdır (JoAnn, 2014: 209). Çocuklar için güven ortamının sağlanması, pozitif bir öğrenme ortamının sağlanmasıyla mümkün olmaktadır. İç ruhsal hümanizm, çocukta olumsuz davranışların kontrol altına alınması esnasında yaşanacak yıkıcı etkileri azaltacak karşılıklı güven ittifakına yardımcı olmayı amaç edinir. Kurulacak ittifaklarda çocuğun potansiyelinin farkında olmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Çocuktaki benlik algısının geliştirilmesi, çocuğun başarılı olduğu bir alanda kendi potansiyelinin farkına varmasının sağlanmasıyla artırılabilir (JoAnn, 2014: 205). Olumlu ve merhametli bir ortam, öğrenme deneyimlerini en üst düzeye çıkarmak için çocukları destekler.

2.7. Yaşam Boyu Gelişim Kuramı

Bireyi tanımak ancak onun yaşam alanı içerisinde ele alınarak incelenmesiyle mümkündür. Birey üzerinde birden fazla çevresel faktörlerin etkisi bireyin stres seviyesini arttırarak, anksiyete bozukluklarının görülme olasılığını arttırır. Sosyal yaşamdaki değişimlerden en fazla etkilenen kesimi, sosyal çevrenin en aktif olduğu ergenler oluşturur. Bireylerin sağlık hayatı, iş hayatı, sosyal hayat gibi alanlarda ortaya çıkan değişimler kaygı düzeyinin artmasının kaynağı olabilmektedir (Ozan, 2020: 8).

Toplum yapısından ve sosyal sistemin işleyişinde aile kurumunun önemli bir yeri vardır (Çiçek, 2016: 176). Toplumlara meydana getiren özellikler birbirinden

farklılaşabilmektedir. Bu farklılaşan özelliklere bakıldığında, her toplumun aile yapısının belli açılardan benzersiz olduğunu ifade etmek zor olmayacaktır. Zaman içerisinde farklı ülkelerin ve toplumların aile yapılarında değişimlerin yaşandığı, benzer şekilde aynı ülkenin kırsal kesimi ile şehirlerindeki aile yapılarının da birbirinden farklı hale gelmeye başladığı görülmektedir (Çobanoğlu ve Tek, 2021a: 8097). Aile, sosyal çevre içerisinde yaşanan hızlı değişimlerden en fazla etkilenen yaşam alanıdır. Bu bozulmalar doğrudan toplumsal yapının işleyişinde aksamalara neden olur. Parçalanmış aileler toplumsal yapının bozulmasında ana etkenlerden birisidir (Davies'ten akt., Ozan, 2020: 8). Parçalanmış aileler her yönden bireyleri çevresel riskler için savunmasız bırakmaktadır. Dolayısıyla toplumsal değişmeyi ele alırken olumlu ve olumsuz unsurların aynı anda var olabileceği gerçekliğini gözden kaçırmamalıyız. Aile de toplumsal değişimin bu olumlu ve olumsuz etkileri neticesinde değişim ve dönüşüme uğrayan bir toplumsal kurumdur. Herhangi bir toplumda meydana gelen köklü değişimler o toplumdaki aile biçimlerini şekillendirir (Yıldırım'dan akt., Çobanoğlu, 2020: 70).

2.8. Genelci Yaklaşım

Bireylerin günlük yaşantılarının iyi bir şekilde araştırılması gerekmektedir. Bu araştırmada bireyin zayıf yönlerinin bilinmesine ve bu yönlerin güçlendirilmesine yönelik öneri ve faaliyetlerin planlanmasında önemlidir. Genelci yaklaşımda bireyin tüm problemleri ve probleme kaynak teşkil eden tüm etkenler tespit edilmelidir. Tespit edilen tüm problem kaynaklarına yönelik oluşturulacak plan amaca ulaşmada önemlidir (Zastrow'dan akt., Karataş, 2010).

Müracaatçı olarak bireyin toplumsal norm ve kurallara göre davranışlarında bir şekillendirme ve bütünleşmeyi sağlayan bir bakış

açısı kazandırılması gerekmektedir. Sosyal hizmetler yaptığı çalışmalarda sadece bir sorunun ortadan kaldırılmasını değil, ortaya çıkabilecek sorunların tespit edilerek önleme çalışmalarına yönelik güçlendirme faaliyetlerini de kapsamaktadır (Karataş, 2010: 16). Müracaatçı için planlanan faaliyetler belirli aşamalardan geçilerek devam ettirilir. Müracaatçıyı tanıma faaliyeti bu aşamaların ilkidir. Müracaatçı ile kurulacak sağlıklı bir iletişim sorunun kaynağına inilmesinde önem arz etmektedir. Müracaatçı tarafından gönüllü olarak davranış değişikliğine gidilmesi gerekmektedir. Bu aşamaya kadar karşılıklı güven duygusunun oluşmasıyla probleme ait veriler elde edilmiş olmalıdır. Gönüllü davranış değişikliğine ikna edilen müracaatçının yapılan planlamayı onaylaması beklenir. Onayı alınmış bir planlama artık uygulama aşamasına geçmiştir. Uygulama aşamasında müracaatçının motive ve özgüvenini artırıcı telkinler verilmelidir. Uygulama sonucunda istenilen davranış değişikliği değerlendirilir. İstenilen davranış değişikliği olmuşsa uygulama sonlandırılır. Fakat aynı sorunun tekrar ortaya çıkma ihtimali olduğundan izleme ve takip aşamasına geçilerek, bireyin gözlemlenmesine devam edilir (Sheafor ve Horejsi'den akt., Karataş, 2010: 18).

Bireyin güçlendirilmesinde kaynaklar tespit edilirken gerçekçi olunmalı, zayıf ve güçlü yönler tüm ayrıntılarıyla araştırılmalıdır (Karataş, 2010: 18). Bireysel sorunların dışında grup ve toplumsal sorunlar da tespit edilmelidir. Bu problemlerin büyümeden önlenmesi ile oluşabilecek büyük zararların önüne geçilecektir. Koruyucu-önleyici sosyal hizmetler sadece bireyin sorunlarını çözme amacıyla değil, bireyin yaşam boyu sosyal ve ekonomik açılarından gelişiminin sürekliliğini sağlama faaliyetlerini de kapsamaktadır (Karataş, 2010: 36).

Aile bünyesinde birçok riskin var olduğu, bu risklerin yavaş yavaş uzun bir zaman dilimi içerisinde geliştiği tespit edilmiştir. Aile içerisindeki birçok problemin komşu ve akrabalar tarafından bilinmesinin yanı sıra resmi kurum ve kuruluşlar tarafından da tespit edildiği bilinen bir gerçektir. Aile içerisinde yaşanan sorunların önlenmesinde koruyucu-önleyici sosyal hizmetlerin etkili bir planlama

ile sorunların büyümeden veya ortaya çıkmadan müdahale edilerek önlenmesi gerekmektedir (Karataş ve Dağdelen'den akt., Karataş, 2010). Aile refahının artırılması toplumsal refah için bir ön koşuldur. Ancak birçok kurum ve kuruluş önleyici çalışmalardan ziyade tedavi ve rehabilitasyonun daha etkili olduğu yönünde tutum sergilemektedir. Koruyucu-önleyici çalışmalara ait elde edilen sonuçların uzun vadede istatistiksel veriler ile elde ediliyor olması, kısa vadede somut verilerin elde edilememesi sosyal hizmetlerin koruyucu-önleyici rolünde yeterli çalışmaların yapılmasının önünde bir engel teşkil etmektedir.

2.9. Sistem Yaklaşımı

Toplum, kendisini oluşturan bireylerin davranış örnekleriyle düzene kavuşacaktır. Toplumu oluşturan bireylerin sergiledikleri ortak davranışlar, bir bütün halinde toplumsal sistemi ortaya çıkarmaktadır (Çiçek, 2020a: 112). Sistem yaklaşımı bireyin çevresiyle olan ilişkisinde, birey merkezli bir yaklaşımdır. Bu ilişki ağını organizma olarak ele alan bu yaklaşım, bireyin makro ve mikro düzeyde birçok sistemden etkilendiğini savunur. Mikro düzeyde öğrenci ve okul içi paydaşlar yer alırken, makro düzeyde okul dışı paydaşlar ve kurumlar yer almaktadır. Alt sistemler arasında sürekli bir etkileşim söz konusudur. Okullarda bu etkileşimler ile öğrenci başarısının artırılması amaç edinilmektedir. Okullarda sistemler arası etkileşimde karşılıklı güven ve saygının duyulması önemlidir. Bu iletişim süreçlerinin açık ve anlaşılır olması gerekir. Olumlu bir iletişim, başarılı bir okul kültürünün oluşmasında en önemli unsurdur. Okullar makro düzeyde toplumsal refahın sağlanmasında, bireylerin üstün başarısını amaç edinen organizasyonlar bütünüdürünün bir parçasıdır. Okul, bireyleri gerçek hayata hazırlayan, yaşama dair bilgi becerinin kazandırıldığı ortamlardır. Toplumsal sorunların ve ihtiyaçların belirlenmesinde, okul ve toplum sistemleri arasında karşılıklı pozitif bir iletişim bulunmalıdır. Okullar toplumun kullanımına açık olarak yapılmalıdır (JoAnn, 2014: 15-16).

Okul sosyal hizmet uzmanlarının sistemler arasındaki aktif etkileşimin sağlanmasında arabulucu rolünü üstlenmelidir. Okullar, çevrelerinde meydana gelen sosyal, ekonomik politik tüm

hareketliliklerden etkilenir. Okul sosyal hizmet uzmanı bu sistemler arasında dengenin korunmasında önemli bir oyuncu rolünde bulunur. ÇİB (çevresi içinde birey) kavramı açık sistemlerin anlaşılmasında oldukça önemlidir. Çevreden bağımsız bir bireyin düşünülemediği kesindir. Okullarda aynı şekilde yapılan her türlü düzenlemelerden etkilenir.

Okullarda bireylerin yaşayabileceği her türlü problem için birincil ve evrensel önleme faaliyetleri gerçekleştirilir. Bu önleme çalışmalarında bireylerde henüz karşılaşmadıkları problemler hakkında bilinç oluşturulur. Problemler henüz tanışmayan bireyler hedef kitledir. Bu kesim genellikle okulun tüm öğrencilerini kapsar. Özellikle okul terki, zorbalık, şiddet, intihar ve madde bağımlılığı birincil ve evrensel önleme problemleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konularda okullarda yapılan çalışmalar doğrudan toplum tarafından da kabul görmektedir (JoAnn, 2014: 16–17).

2.10. Ekolojik Perspektif

Sistem yaklaşımına dayalı bu yaklaşım, yaşam modeline dayalı, uygulama alanı daha aktif olan bir perspektif bakış açısıdır. Bu yaklaşım, toplumsal ilişkiler ağını kastetmektedir. Ekolojik yaklaşım, sistemler arasında bir dengenin kurulmasını içerir. Denge sistemler arasında meydana gelebilecek değişimden diğer sistemin etkilenmesini ve yeni duruma uyum sağlanmasını içerir. Bu karşılıklı değişim ile sistemler gelişerek değişime ayak uydururlar (Bye ve Alvarez'den akt. JoAnn, 2014: 19). Okullarda öğrencilerin bu değişimlere ayak uydurması beklenirken, aynı zamanda çevreninde öğrenci değişimlerine göre yeniden yapılanması beklenir. Bu yaklaşım, öğrencilerin doğrudan değişiminin yerine öğrenci-çevre uyumuna yönelerek güçlendirme perspektifine benzer bir etkileşimi içermektedir (Ambrosino vd.'den akt., JoAnn, 2014: 19)

2.11. Güçlendirme Perspektifi

Sosyal hizmetin son dönem uygulamalarında en çok kullanılan perspektiflerinden birisi olarak karşımıza çıkar. Geleneksel modellerden uzak bir perspektif olan güçlendirme yaklaşımı, müracaatçının zayıf yönlerinin çevresel kaynaklar kullanılarak

güçlendirilmesi esasına dayanmaktadır. Bu durum müracaatçının çevresi ile uyumunda etkili bir çözüm sunacaktır. Birey sahip olduğu potansiyeli kendisinde görebilmesi ve kendisi için doğru olana karar verebilmesini sağlamak esastır. Her türlü güç durumun üstesinden gelebileceğine inanan bireyin ne kadar değişim gösterebileceği kolaylıkla tahmin edilemez. Güçlendirme perspektifi, müracaatçının kendisinde bulunan üstün potansiyelinin farkına varabilmesi için inceleme ve araştırmalarda bulunur.

Müracaatçı olarak bireyin öneminin farkında olunarak, bireyde olumlu bir davranış değişikliği için kaynak ve olanakların belirlenmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kapsamda ayrımcılıktan ve hakkaniyetsizlikten uzak olarak bireyin güçlendirilmesi gerekmektedir (Babahanoğlu, 2020: 4). Sosyal hizmet uzmanları, müracaatçının içerisinde bulunduğu olumsuz koşulların ortadan kaldırılarak, tekrar ortaya çıkmalarını önlemeye yönelik çalışmalar yapılmasını amaçlar (Başer, 2020: 12). Güçlendirme yaklaşımı sadece müracaatçının değil, aile ve çevrenin de içerisinde bulunduğu bütüncül bir yaklaşım ile ele alınmalıdır.

Sosyal hizmetler, bireyin güçlendirilmesinin yanında bireyin toplumsal dışlanmaya maruz bırakılmaması için gerekli mücadelenin verilmesini de içermektedir (Polat, 2020: 16). Sosyal hizmet uzmanı bu yaklaşımdan hareketle müracaatçının güçlerinin değerlendirmesini yaparak müracaatçının amacına ulaşmada hali hazırda var olan bilgi, yetenek ve kaynaklarını sistematik bir şekilde koordine etmelidir. Bu süreçte sosyal hizmet uzmanı öğretme, yansıtma ve cesaretlendirme gibi özellikli teknikleri kullanmaktadır (Çobanoğlu ve Tek, 2021b: 192).

3. MADDE BAĞIMLILIĞI

3.1. Madde Bağımlılığının Fizyolojik Boyutu

Madde bağımlılığında ilk etkilenmesi beklenen organ beyindir. Bağımlılığın oluşmasında uyarıcı etkiye sahip ilaç niteliğindeki maddenin beyinde bırakacağı etki bağımlılıkta belirli olmaktadır. Eğer kullanılan madde bireydeki huzursuzluğa çözüm olursa birey bu maddenin alımını devamlı ve belirli aralıklarla gidermeye çalışacaktır. Bu durum bireyde davranış bozukluğuna neden olacak ve bozulmanın ana kaynağı beyinde ortaya çıkan bir hastalık olarak kendini gösterecektir (Uzbay ve Yüksel, 2003: 3).

Bireyde kendini gösteren davranış bozukluğunun ortaya çıkması tüm bağımlılık çeşitlerinde beyinin en fazla etkilenen organlardan olduğunu göstermektedir. Bağımlılıkta ilk olarak uyarıcı maddelerin fizyolojik sonuçları ağır gelirken, sonraki zamanlarda uyarıcının önlenemez duruma getirdiği haz alma hissi, edimsel yönelmeyle ortaya çıkan birbirini tekrarlayan bir sonuca dönüşmektedir. Madde bağımlılığının bir hastalık olarak ele alınması, soruna ilişkin çözüm yollarında modern tıptan faydalanma yönelimini artırmıştır. Madde bağımlılığı, şizofreni, çöküntü, sara, Parkinson, Alzheimer hastalığı şeklinde beyin fonksiyonel bozukluğu neticesinde görülen bir beyin hastalığı olarak kabul edilmiştir. Türkiye’de madde bağımlılığı, bir ruh hastalığı ve istenç zayıflığı ile ilişkilendirilmektedir. Madde kötüye kullanımı belki olumsuz bir davranış değişikliği olarak görülebilir fakat bunun nedeninin beyinden kaynaklanan fonksiyonel bozukluk veya eksikliklerin olduğu bilimsel bir gerçektir (Uzbay, 2015: 4). Davranış değişimleri öğrenme sonucunda bilişsel bir tabana oturmaktadır. Öğrenme olumlu ise davranışlarda olumlu olarak gözlenmektedir. Olumsuz öğrenmelerde ise olumsuz davranışlar ortaya çıkmaktadır. Madde bağımlılığı kalıtsal, sosyal, ekonomik, çevresel birçok bireyin yaşamını şekillendiren hâllerde ve motivasyon bozukluğunda ortaya çıkabilmektedir. Bazı durumlarda birden fazla uyarıcı madde bağımlılığının sebebi olabilmektedir. Bağımlılıkta madde kötüye kullanımı için engel teşkil etmeyen şartların oluşması madde bağımlılığının en önemli nedenlerindedir.

3.2. Madde Bağımlılığının Toplumsal Boyutu

Madde bağımlılığında birey sadece fiziksel ve psikolojik yıkım yaşamamakta ayrıca adli, maddi, sosyal ve hukuksal problemler ile karşılaşabilmekte ve toplumsal düzenin bozulmasına da sebebiyet vermektedir (Babahanoğlu, 2020: 209). Madde Bağımlılığı ile bireyde başlayan fizyolojik ve psikolojik değişim, beraberinde davranış bozukluğunu getirmektedir. Ailesel ve toplumsal kabulün karşılık bulamadığı madde bağımlılığı önyargılar ile birleşince bir çatışma ortamı doğurmaktadır. Toplumsal düzenin bozulmasında bir tehdit unsuru olarak görülen madde bağımlılığı, madde bağımlısı ve yakın çevresinde de sorunlara sebep olmaktadır.

Bilimsel kavramlardaki şekilsel değişim zamanla anlamsal sapmalara ve yanılığlara neden olabilmektedir. Madde kötüye kullanımı kelime yapısı nedeniyle yanlış anlamda kullanılmaya uygundur. Bazen halk arasında bazen de bilim insanları tarafından en fazla yapılan hatalardan başında madde bağımlılığı terimi yerine uyuşturucu bağımlılığı terimi kullanılmasıdır. Bu tanımlama bazen basında ve medyada bazen bilimsel içerikli basılı yayın kaynaklarında kullanılmaktadır. Bilinmesi gereken en önemli nokta bağımlılık yapan maddelerin ilk denedikleri zaman miktarına göre değişkenlik göstermekle beraber uyuşturucu değil de uyarıcı etkiye sahip olmalarıdır. Siner sistemindeki etkilenmenin belirli bir dozajın üzerinde oluşması, uyarıcılığın şiddetini arttırmaktadır. Bu maddelerin ilk kullanımda uyarıcı (öforizan) etkileri olup, bu maddeleri uyuşturucu olarak nitelendirmek bilimsel bir tanımlama hatasına sebep olmaktadır. Bu durumun farklı bir boyutu da uyuşturucu maddeler dışında kalan kokain veya amfetamin gibi uyarıcı maddelerin bağımlılık yapmayacağı izlenimini vermektedir. Madde kötüye kullanımına başlama aşamasındaki gençlerde bu söylem zararsızlık hissi doğurabileceğinden önemli bir ayrıntıdır (Uzby, 2015: 21). Uyku ilaçları beynin belirli bir bölgesine etki ederek uykusuzluk problemini giderirken, birçok insanın artık gerekmediği halde uyku ilaçlarını bilinçsizce kullanmaya devam etmesi, uyarıcı bir maddenin uyuşturucu bir maddeye nasıl dönüştüğünü gözler önüne sermektedir. Uyarıcı olan

her madde yanlış kullanım ve kötüye kullanım sonucu madde bağımlılığına sebebiyet verebilmektedir.

3.3. Madde Bağımlılığının Uluslararası Boyutu

Dünyadaki madde kötüye kullanımı hızlı bir şekilde artış göstermektedir. 2019 Birleşmiş Milletler Raporuna göre dünyadaki madde kullanan kişilerin sayısı 275 milyondan fazladır. Bu sayının 32 milyondan fazlası ise madde bağımlısı olduğu düşünülmektedir. Bu kadar kullanıcının olması bu maddelere ulaşılabilirliğin ne kadar kolay olduğunun göstergesidir (Babahanoğlu, 2020: 211). Madde bağımlılığının hızlı bir şekilde küresel boyutta yayılımının nedeni uyuşturucu ticaretinin kolay yoldan yüksek kazançlar sağlamasındandır. Ülkelerarası uyuşturucu ticaretinin önlenmesi, bu konuda siyasal ve politik arenada alınacak kararların ödün verilmeden uygulanmasıyla mümkündür. Tüm ülke vatandaşlarının bu konudaki hassasiyetliğinin artırılarak, halk desteğinin de alınması uyuşturucu maddelerin dolaşımını kısıtlayacaktır.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO), 2004 yılında bağımlık yapan bütün zararlı maddeleri içine alan özellikle alkol ve sigara gibi yaygın maddelerin bireylerde sebep olduğu sağlık sorunlarına ve bu maddelerin toplumsal zararlarını en aza indirmenin gerekliliğine vurgu yapmıştır. Bağımlılığın bireysel bir sorun olmasının ötesinden toplum için çözülmesi gereken bir soruna atıfta bulunarak ve "Halk Sağlığı" olarak değerlendirilerek atılacak bütün adımlarda hükümetlerin bu sorumluluğu üzerine almasının gerekliliğini ifade etmiştir (Babahanoğlu, 2020: 213).

Madde bağımlılığının bir halk sağlığı sorunu olarak ele alınması, madde bağımlısı bireyin dışında yaşadığı çevrenin de bu sorunun bir parçası haline geldiğini ve yine sorunun çözümünde sosyal çevreden yardım alınması gerektiğine işaret etmektedir. Madde bağımlılığı ülkelerin politik ve yasal düzenlemelerinin bir parçası olmalıdır. Madde bağımlılığı ile mücadelede yeteri kadar önleyici tedbirler alınmazsa bu durum bireylerde başlayacak bozulmayla beraber aile yapısının bozulmasına ve devamında toplumsal bir bozulmaya gidecektir. Madde bağımlılığı toplumları sadece toplumsal bozulma yönünden değil,

maddi yönden de yormaktadır. Ülkeler için madde bağımlılığını koruyucu-önleyici mücadeledeki maddi külfet, bağımlılık sonrası tedavi giderlerinden çok daha azdır.

WHO, 2015 yılında 450 bin madde bağımlısı bireyin uyuşturucu madde ve uyuşturucu madde kullanımında enfekte olunan HIV ve Hepatit C gibi hastalıklardan hayatını kaybettiğini açıklamıştır. Madde bağımlılığına bağlı ölümlerin oranının daha anlaşılır bir şekilde ifade etmek gerekirse Uluslararası Uyuşturucu Madde Politikaları Konsorsiyumu'nun 2018 raporuna göre 2015 yılında dünyada her saat başı madde bağımlılığı kaynaklı 50 ölüm olmuştur. Dünya Uyuşturucu Raporuna göre 2018 yılında uyuşturucu maddeler ile ilgili suçlardan hüküm giyen mahkûm sayısı diğer suçlardan hüküm giyen mahkûm sayısının 5 katı kadar olduğu görülmüştür (Şimşek, 2020: 51–67). Bu istatistiksel bilgiler ışığında Madde Bağımlılığının bireysel olarak değerlendirilemeyecek bir toplumsal sorun olduğu açıktır. Suça sürüklenme oranının doğrudan suça karışan kişilerden oluştuğu unutulmamalıdır. Madde bağımlısı bir bireyin çevresindekilerin de psikolojik yıpranmaya uğradığı düşünülünce, bu kişilerce işlenecek suçların da madde bağımlılığına bağlı olabileceği unutulmamalıdır.

3.4. Türkiye’de Madde Bağımlılığının tarihsel Süreci

Türkiye, 1961’deki Tek Sözleşmesine, 1971’deki Psikotrop Maddeler Sözleşmesine, 1988 BM Uyuşturucu ve Psikotrop Maddelerin Kaçakçılığı ile Mücadele Sözleşmesine ve 1961 Tek Sözleşmesini tadil eden 1972 Protokolü olmak üzere uyuşturucu ile mücadele ile alakalı bütün anlaşmaların altına imza atmış bulunmaktadır.

Birleşmiş Milletler Teşkilatının onayıyla dünyada yasal ana üretici olarak Türkiye, Hindistan, Avustralya, Fransa, İspanya ve Macaristan’da tıbbi kullanım amaçlı haşhaş ekimi yapılmaktadır. Türkiye, uluslararası boyutta geleneksel haşhaş üreticisi ve tıbbi amaçlı haşhaş kökenli alkaloit üreticisi ve satıcısı ülke olarak bilinmektedir. Türkiye’de haşhaş ekim alanları Bakanlar Kurulunca belirlenmektedir. Bakanlar Kurulunca uygun bulunan yörelerin dışında ne amaçla olursa olsun haşhaş ekilmesi yasaktır. Ekimi yapılan haşhaş, 3298 sayılı

“Uyuşturucu Maddelerle İlgili Kanun” ve bu kanuna dayanılarak çıkarılan “Haşhaşın ekimi, kontrolü, toplanması, Değerlendirilmesi, İmhası, Satın Alınması, Satılması, İhracı ve İthalı Hakkında Yönetmelik” hükümlerine göre kontrol altına alınmakta ve denetimi Toprak Mahsulleri Ofisi ve kolluk güçlerince yapılmaktadır.

Uyuşturucu Karar Destek Sistemi (UKDS) 2014/19 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile yürürlüğe giren “2015 Uyuşturucu ile Mücadele Acil Eylem Planı” ve “2016-2018 Uyuşturucu ile Mücadele Eylem Planı” kapsamında EGM Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı TUBİM Şube Müdürlüğüne ulusal verilerin anlık işlenmesiyle ilgili bir görev verilmiştir. Bu görevin uygulanması amacıyla, AB Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA: Instrument fob Pre-Accession Assistance) fonlarından “TUBİM’in Veri Toplama Kapasitesinin Güçlendirilmesi” isimli birbirinden bağımsız yürütülecek olan Eşleştirme ve Tedarik (Twinning ve Supply) Bileşenlerinden oluşan bir AB projesi hazırlanmıştır. Anılan projenin uygulamaya geçmesi ile birlikte ülkemizde uyuşturucu ile mücadele kapsamında ulusal kurum ve kuruluşlarca takibi yapılan faaliyetlere yönelik bilgi ve veriler en seri şekilde toplanarak hızlı ve etkin şekilde politika ve stratejiler geliştirilmesi hedeflenmiştir (Alptekin vd., 2016: 18–22).

Uyuşturucu kaçakçılığı bağlamında son derece önemli bir güzergâh olan “Balkan Rotası” üzerindeki konumu ile Türkiye, gerek Asya’da üretilen ve Avrupa’ya transfer edilen başta eroin olmak üzere afyon türevleri kaçakçılığında ve aynı bölgede son yıllarda imalatı ve kaçakçılığı artmaya devam eden metamfetaminde, gerekse Avrupa’da üretilen ve Asya’ya sevkiyatı yapılan sentetik uyuşturucu ve bu maddelerin üretiminde kullanılan kimyasalların kaçakçılığında transit ve hedef ülkedir (Alptekin vd., 2016: 28).

Ülkemizde 09.07.2018 tarihinde Cumhurbaşkanlığı Yönetim Sistemine geçilmiştir. Bu köklü değişim kurumların yapılarında da birçok değişimin yaşanmasını beraberinde getirmiştir. Bu kapsamda ülkemizde madde bağımlılığıyla mücadelenin kesintisiz devam ettirilmesini içeren mevzuat düzenlemeleri bu değişimlerdenidir. 2019/2 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesiyle Bağımlılıkla Mücadele Yüksek Kurulu’nun (BMYK) Cumhurbaşkanı Yardımcısı başkanlığında

toplantısına karar verilmiştir. Bağımlılıkla Mücadele Yüksek Kurulu; Adalet, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler, Çevre ve Şehircilik, Gençlik ve Spor, Hazine ve Maliye, İçişleri, Milli Eğitim, Sağlık, Tarım ve Orman, Ticaret, Ulaştırma ve Altyapı Bakanları ile Cumhurbaşkanlığı Sağlık ve Gıda Politikaları Kurulu Başkanvekilinin katılımıyla yeniden yapılandırılmıştır. 03.07.2019 tarihinde gerçekleştirilen Bağımlılık ile Mücadele Yüksek Kurulunda Bağımlılıkla Mücadele Kurullarının Çalışma Usul ve Esasları kabul edilerek, yürürlüğe konulmuştur. Bağımlılıkla Mücadele Yüksek Kurulu (BMYK), Bağımlılıkla Mücadele Kurulu (BMK), Bağımlılıkla Mücadele Teknik Kurulu (BMTK) ve Bağımlılıkla Mücadele İl/İlçe Koordinasyon Kurullarının Çalışma Usul Esaslarına yönelik değişiklikler yapılmıştır. (Emniyet Genel Müdürlüğü Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı, 2021: 16)

Türkiye’de 2020 yılında gerçekleşen toplam 159.268 uyuşturucu olayının suç türlerine göre dağılımı incelendiğinde;

- 123649 olayın (%77.64) kullanma amaçlı uyuşturucu madde satın almak/kabul etmek/ bulundurmamak (TCK m.191)
- 30341 olayın (%19.05) uyuşturucu madde imal ve ticareti (TCK m.188),
- 4568 olayın (%2.87) 2313 sayılı Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkında Kanuna muhalefet,
- 528 olayın (%.33) uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanılmasını kolaylaştırma/ özendirme (TCK m.190),
- 182 olayın (%0.11) ise 3298 sayılı Uyuşturucu Maddelerle İlgili Kanuna muhalefet kapsamında gerçekleştiği görülmektedir.(s.30) (Alptekin ve diğerleri, 2016, s. 30).

2018 yılında Avrupa’da en fazla miktarda eroin yakalaması Doğu ve Güneydoğu Avrupa’da gerçekleşmiş (%66), bu bölgede en fazla eroin ve morfin yakalaması ise %62 oranında Türkiye tarafından yapılmıştır (UNODC, 2020, s. 13-14 akt. Alptekin ve diğerleri, 2016, ss. 18–22). Yine, BM verilerine göre 2019 yılında 20165 kg

yakalamasıyla Türkiye, küresel düzeyde en fazla miktarda eroin ele geçiren ülkedir (Alptekin vd., 2016: 31).

Türkiye, balkan rotası üzerinde hayati bir öneme sahiptir. Eroinin AB'ye girişinde Balkan Rotasının hala kilit bir koridor olma özelliğini sürdürdüğü, bu nedenle de Türkiye'nin eroinin AB pazarlarına girişinin önlenmesi adına merkezi bir öneme sahip olduğu 2019 Avrupa Uyuşturucu Pazarları Raporunda da belirtilmiştir (Alptekin vd., 2016: 32).

Ülkemizde madde bağımlılığı ile mücadele, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 58. maddesinde yer alan “Devlet, gençleri alkol düşkünlüğünden, uyuşturucu maddelerden, suçluluk, kumar ve benzeri kötü alışkanlıklardan ve cehaletten korumak için gerekli tedbirleri alır.” hükmüne dayanarak gerçekleştirilmektedir.

Uyuşturucular Maddeler, sakinleştirici, hayal gösterici ve uyarıcı etkileri olan, bireyde kullanıma bağlı olarak, zaman içerisinde daha fazla kullanma arzusu hissettiren fiziksel ve psikolojik bağımlılığa sebep olan, kullanılmadığında ise yoksunluk belirtilerinin ortaya çıkmasına sebep olan maddelerdir.

Uyuşturucu bağımlılığı yasal veya yasa dışı bir maddenin bireyde bıraktığı tüm zararlarına rağmen tüketilmesidir. Uyuşturucu bağımlılığı sonucu meydana gelen tüm olumsuzluklar sadece bağımlı kişiyi etkilememektedir. Madde bağımlılığı sadece bireyin sağlık sorunlarını sebep olmayıp, bireyin sosyal çevresindeki tüm yaşam çevresinde olumsuz yönde etkilemektedir. Uyuşturucu madde kullanımı ülkelerin geleceği olan genç nesilleri tehdit eden ve aynı zamanda ülkelerin güvenliklerini tehlikeye atan bir unsurdur. Uyuşturucu maddelerle mücadelenin temelini önleme ve eğitim faaliyetleri oluşturmaktadır. Önleme çalışmalarının maliyeti tedavi ve rehabilitasyon maliyetlerinden her zaman düşük olmuştur.

Eğitimsel faaliyetlerle toplumun tüm bireylerinde madde bağımlılığına karşı farkındalık oluşması amaçlanır. 2018-2023 Uyuşturucu ile Mücadele Ulusal Strateji Belgesi ve Eylem Planı kapsamında, uyuşturucu kullanımının önlenmesine yönelik eğitim ve bilgilendirme faaliyetlerinin öncelikli sorumlusu Millî Eğitim Bakanlığı'dır.

3.5. Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Eğitimleri

(TBM) 2017 yılında başlayan Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Eğitimlerinin ana hedeflerinin başında uyuşturucu maddeler hakkında yeterli bilgiye sahip olunmasının sağlanmasıdır. Bu maddelerin zararlarını ve bağımlılık söz konusu olduğunda tedavi merkezlerini bilerek kimlerle nasıl iletişime geçilmesi gerektiği konusunda bilgi seviyelerinin artırılmasına yönelik eğitimler TBM’ de kazandırılmak istenilen davranışlardır.

3.5.1. Mesleki Eğitim Kursları (İŞKUR)

Mesleki eğitim kursları, istihdamın sağlanarak, devamlılığının korunmasının sağlayarak işsizliğin azaltılmasını amaçlayan bir programdır. İŞKUR’ a herhangi bir mesleği olmayan veya bir mesleğe sahip olup iş bulamayan bireyleri istihdam edilebilmeleri ve mesleklerinde kendilerini geliştirebilmelerini amaçlamaktadır. Mesleki eğitimlerin ana hedefi, işsizlerin belirli bir meslek alanında niteliklerinin artırılmasını sağlayarak, belirli nitelikteki özel politika isteyen kesimlere iş gücü sağlanmasına yönelik çalışmalar yapılmasıdır (Alptekin vd., 2016: 62–64)

3.5.2. Sosyal Hizmet Merkezi (SHM)

30.12.2019 tarihinde gerçekleştirilen BMYK’de, sosyal uyum hakkında Bakanlığın yer almamasına yönelik değişiklik talebi kabul edilmiştir. Buna göre, eylem planında bakanlık sorumluluğundaki sosyal uyuma ait tüm faaliyetler kaldırılarak, yerine sosyal hizmet merkezlerinde meslek personeli tarafından madde bağımlısı bireye ve çevresine yönelik faaliyetlere yer verilmesine karar verilmiştir. Bağımlı birey ve ailesinin sosyal hizmet kapsamındaki sosyal destek ihtiyacına dair tüm faaliyetler Sosyal Hizmet Merkezlerine (SHM) ne aittir. SHM’lere bağımlılık sorunu ile başvuran veya SHM’lerce tespit edilen bireyler gönüllülük esasına göre Sağlık Bakanlığı ve Yeşilay’a bağlı merkezlere yönlendirilmektedir.

3.5.3. Aile Eğitim Programı (AEP)

Aile Eğitim Programı (AEP)'nin amacı, madde kullanım riskleri bulunan bireylerin, madde kullanımını özendirici unsurları, risk etkenlerini, sorunlarla baş etme yollarını, kötüye kullanılabilir maddelerin tanınmasını sağlayarak, çocuklarda gelişim dönemlerini ve bu dönemlerdeki riskli davranış şekillerinin verilecek eğitimlerle ailelerin bilinçlenmesi amaçlanmaktadır (Alptekin vd., 2016: 63).

3.6. Madde Bağımlılığı İle Mücadelede Farklı Yöntemler

Madde bağımlılığıyla mücadelede tek bir politika veya uygulamanın kullanılması istenilen sonuca götürmeyebilir. Her ülkede birbirinden farklı uyuşturucu madde kullanılabilirliği gibi uyuşturucu maddeleri kullanan kişilerinde demografik yapıları farklılık gösterebilir. Uyuşturucu madde kullanımında ülkelerin madde bağımlılığına karşı bakış açıları bağımlılıkla mücadelede önemlidir. Madde bağımlılığına sıfır tolerans gösteren ülkeler olduğu gibi belirli yasal sınırlamalar dairesinde kullanımına izin veren ülkeler de bulunmaktadır. Özellikle suç ve suçluyla mücadelede yetersiz kalınan, yönetsel boşluğun bulunduğu, sosyo-ekonomik yetersizliklerin yaşandığı, global suç örgütlerinin finanse ettiği ülkeler uyuşturucu maddelerin üretim yerleridir. Sorunun kaynağının belirlenerek mücadeleye oradan başlamak önemlidir. Her ülkenin kendi kültürel ve sosyo-ekonomik yapısına göre bir planlama yapması gerekmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri madde kullanımı ve bağımlılığı ile mücadelede ilk olarak tıbbi ve farmakolojik açıdan uygulamalarda bulunmuştur. Bu bağlamda doktorlar, psikiyatrlar, psikologlar, hemşireler ve sosyal hizmet uzmanlarının da bulunduğu bir kompleks yapıyı hayata geçirerek ayakta tedavi, yatarak tedavi ve evde tedavi yöntemlerini aktif olarak kullanmaktadır. Rehabilitasyon çalışmalarında ön planda tutulduğu bir yapı mevcuttur (Taban ve Derin'den akt., Babahanoğlu, 2020: 212). Madde kullanımı ve bağımlılığı konusunda her ülkenin kendi sosyo-kültürel yapısına göre kanunsal sınırlılıklar değişmektedir. Bağımlılık yapan maddelerin bazılarının bulundurulması ve kullanılması yasal olarak suç unsuru

sayılırken bazıları ise suç kapsamına alınmamıştır (Çöpür vd.'den akt., Babahanoğlu, 2020: 213).

Uluslararası bir sorun ile yerel bazda önlemlerle mücadele edilmesi yeterli olmayacaktır. Madde bağımlılığında sadece tıbbi müdahalenin yeterli olmayacağı madde bağımlılığı tanımına da aykırı bir durumdur. Fizyolojik yönüyle tedavi altına alınan bağımlılık, psikolojik olarak da desteklenmez ise madde kötüye kullanımı ile mücadelede istenilen sonuç alınmayacaktır. Sosyal hizmetler bireyin motivasyonunun sağlanması ve tedavi için uygun ortamın sağlanmasında hem önleyici yönünü hem de tedavi edici yönünü ortaya koymaktadır.

Esrar dünya genelinde en fazla kullanılan ve ele geçirilen uyuşturucu maddeler arasında ilk sıradadır. Bu bağımlılık yapıcı maddeleri eroin ve kokain takip etmektedir. Afyon üretimi 2016-2017 yıllarında %65 artarak tarihi bir rekor üretim gerçekleştirmiştir. Afyon ekim alanlarındaki artışın yarıdan fazlası Afganistan'da yapılmıştır.

Üretimi artış gösteren tek madde esrar olmayıp, uyuşturucu maddelerden kokain de 2016 yılında en fazla üretilen maddelerdendir (UNODC Raporu, 2014). Gelişmemiş ülkelerde yasadışı faaliyetlerin yoğun olarak yapılması nedeniyle madde kaçakçılığının kontrol altına alınması istenilen düzeyde değildir.

3.7. Bağımlılıkta Risk Faktörleri

Aile ve akrabalar; madde bağımlılığının risk faktörleri arasında aile ve akrabaların bağımlılık hikâyeleri önemli bir bağımlılık yatkınlık belirtisi olabilmektedir. Ancak tek başına bir bağımlılık koşulu değildir. Madde bağımlısı aile bireyleri, madde bağımlılığının zararları ve sonuçları konusunda yaşantısal bir öğrenme deneyimi kazanabilmektedirler. Bu deneyimler bireyin madde bağımlılığına karşı olumsuz tutum ve davranış sergilemesinde belirleyicidir. Bireyin maddeye karşı duyduğu yaklaşma-kaçınma çatışmasından kurtulabilmesi yine çevresel ve içsel motivasyonun etkisi ile mümkündür.

Genetik Yatkınlık; genetik yapının bağımlılıkta belirleyici bir yönü olduğu belirlenmiştir. Ancak bu belirleyicilik tek başına bir şey

ifade etmemektedir. Çünkü madde bağımlılığı karmaşık bir ilişkiler ağının etkileşimi sonucu oluşmaktadır. Ailesinde madde bağımlısı bir veya birden fazla bireyin olduğu bir yaşantıda, hiçbir maddeyi denememiş, madde bağımlılığının sonuçlarının farkında olup, ondan uzak duran bireyler bulunmaktadır. Madde bağımlılığına karşı genetik yatkınlığı olan bireyler ile genetik yatkınlığı olmayan bireyler arasındaki bağımlılık farkı dikkate alınacak düzeyde olmadığı sonucuna varılmıştır. Ancak bağımlılık için uygun şartların oluşması ile genetik yatkınlığın anlam kazandığı düşünülmektedir (Uzbay, 2015: 10-12)

Bağımlılık yapan maddeler bireylerde benzer etkiler oluşturmaktadır. Bu durum esrar gibi maddeleri daha az zararlı olarak gösterilmesi sonucu bağımlılığın ilk adımı olabilmektedir. Geçiş maddesi olarak kullanılan esrar genellikle ilk kullanılmaya başlanılan maddedir. Esrar maddesi bu durumda mücadele edilmesi gereken ilk maddelerden biridir (Şimşek, 2020: 61).

Bağımlılıkta önemli olan uyarıcı maddenin bireyde bıraktığı etkinin şiddeti değil, kullanılan maddenin belirli periyotlarda tekrar alınmasıdır. Esrar maddesi de ilk kullanımında bireylerde bıraktığı etki diğer uyuşturucu maddelere göre azdır. Ancak bağımlılığın farklı bir madde ile tolere edilmeye başlanması, sorunun büyümeye başladığının ilk işaretlerinden birisidir.

Madde bağımlılığı ile mücadele toplumun her kesimine ulaşabilecek bir sosyal hizmetler ağına sahip olmalıdır. Kurum ve kuruluşlar arası iletişim ağı oluşturulmalıdır. Madde bağımlısı bireylere sosyal hizmet uzmanı dışındaki kişilerin yaklaşımı da sıcak, samimi, ısrarcı ve kırıcı olmayan bir tavır içerisinde gelişmelidir. Bireylerin yaşam kalitesini arttırmak sosyal hizmetlerin önceliği olmalıdır. Bu kaliteyi yakalamak için hizmet, kanun ve eğitimsel açıdan ele alınacak çalışmalara ağırlık verilmelidir. Ancak gerekli çalışmaların yapılabilmesi, devlet bütçelerinden bu alanlara gerekli bütçenin ayrılmasıyla mümkündür. Madde bağımlılığıyla mücadelede paranın tedavi masraflarına ayrılması, bağımlılıkla mücadelede her dönem karşımıza çıkmaktadır. Önleme çalışmalarının sadece eğitimsel yönden okullarda ele alınması bağımlılıkla mücadelede yetersiz bir yaklaşımdır (Şimşek, 2020: 58). Okullarda yapılacak koruyucu-önleyici

çalışmaların toplumsal alanda karşılığının olması gerekmektedir. Bireylerde oluşması istenilen bağımlılığa karşı olumsuz tutum ve davranış değişikliğinin sağlanması, ailenin, toplumun, kanun koyucuların ve eğitim merkezlerinin organizeli olarak aynı planlamanın içerisinde örgütlenmesiyle mümkündür.

Okullarda düzenlenen bağımlılık ile ilgili farkındalık ve bilgi artırıcı çalışmalar, yeterli düzeyde değildir. Bir ders saatine sıkıştırılan bağımlılık konuları, düşük düzeyde ve kalıcı olmayan öğrenmelere sebep olurken, konunun öneminin kavranması konusunda da istenilen etkiyi yaratmamaktadır.

Bağımlılık bireylerde aniden ortaya çıkan bir durum değildir. Bağımlılık, bireyde olumsuz davranış değişikliğinin oluşmasına sebep olan, bir veya birden fazla etkenin, kullanılan maddeye karşı durdurulamaz bir istek duyulmasıdır. Madde bağımlılığı, kişilerde aniden ortaya çıkmaz. Bu davranış bozukluğunun ortaya çıkması, bir veya birden fazla faktörün etkisiyle bireylerin farkına varmadan kendisini ilgili maddenin esiri haline gelmesidir (Uzbaş, 2015: 4). Bireyde bağımlılık risklerini artırıcı faktörler birbiriyle ilişkili karmaşık bir yapıdadır. Kısacası bireyde davranış bozukluğuna sebep olabilecek her unsur bağımlılık içinde bir risk unsurudur. Bireylerin belirli gelişim dönemlerinde, diğer gelişim dönemlerine göre madde bağımlılık türleri ve sayıları değişiklik göstermektedir. Bağımlılığın ortaya çıkmasının önlenmesinin en etkili yolu bu riskleri bertaraf edebilen, sorunlarla başa çıkabilen bireyler yetiştirmektir.

Bağımlılık yapıcı risklerin tespit edilmesi gerekmektedir. Bu riskler bireyin yaşam alanlarına göre farklılıklar göstermektedir. Yapılacak önleyici çalışmalar planlanırken bireylerin yaşam alanlarına göre düzenlenmeli, bireysel farklılıklar gözetilmelidir. Ancak tüm çalışmalara rağmen bağımlılığın görüldüğü bireylerde müdahale ve rehabilitasyon çalışmaları uygulanmalıdır (Şimşek, 2020: 56). Bağımlılıkta sebep olan risklerinin azaltılmasında en önemli çözüm yolu, bağımlılık yapıcı maddeye ulaşımın engellenmesidir. Bağımlılık yapıcı maddeye ulaşımın kolay olması, bağımlılıkta en önemli önleyici çevresel tedbirlerden birisidir. Bağımlılık sadece bireyin istek ve arzuları sonucu başlamayabilir. Bazı durumlarda birey isteyerek veya

istemeyerek bağımlılık yapıcı maddelerin bulunduğu ortamlarda bulunabilir. Sosyal içici pozisyonuna düşen bireyin bağımlılığa geçiş ihtimali artmaktadır. Bağımlı bireylerin madde bağımlılığını kontrol altına alarak, hayatını bu şekilde idame etmesi mümkün değildir (Şimşek, 2020: 54).

Bağımlılıkta dikkat edilmesi en önemli nokta, bireylerin yaşantılarında, iş hayatlarında, okul hayatlarında ve özel hayatlarında kullandıkları maddelerin uyarıcı etkilerinin bilinmesidir. Ancak bazı durumlarda bu uyarıcı etkiye sahip maddelerin kullanımı zorunlu olduğundan, gerekli önlemlerin alınması ve takibinin yapılması önemlidir. Okullarda kullanılan sentetik içerikli bazı yapıştırıcılar öğrenciler tarafından masum bir gereç olarak kullanılmaktadır. Veya boya fabrikasında çalışan bir işçinin gerekli güvenlik ekipmanlarını kullanmaması gibi durumlarda bağımlılık için birer risk faktörüdür.

Hemen her toplum ve topluluk kültürel açıdan biriciktir. Çünkü toplumları birbirinden ayıran kültürel farklılıkların gerçekliği gibi bir durum söz konusudur (Bingöl, 2020: 11). Madde kullanımında kültürel farklılıklar bazen bir risk, bazen de bağımlılık için önleyici bir unsur olabilmektedir. Özellikle gece kulüplerinin yaygın olduğu toplumlarda “club drugs” olarak adlandırılan MDMA türevi uçucu maddeler, kullanımı en fazla olan maddelerdir (Şimşek, 2020: 61). Madde kullanımında uyarıcılığı az olandan çok olana doğru bir geçişin yaşanması bireyin farkında olmadan bu tuzağın içerisine çekilmesine sebep olur.

4. MADDE BAĞIMLILIĞI İLE MÜCADELE VE OKUL SOSYAL HİZMETİ

Sosyal hizmet, sosyal değişme ve gelişmeyi, sosyal bütünleşmeyi ve insanların özgürleşmesini ve güçlenmesini arttıran uygulama odaklı bir meslek ve akademik disiplindir”. Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu’nun (IFSW) 2000’de yaptığı bu tanımlamada toplumsal tüm alanlarda yaşanan değişimlerin bireyde oluşturduğu etkiyi sorun odaklı yaklaşılarak çözümlenmesine işaret eder. Sosyal hizmetler müracaatçıların toplum standartlarında bir yaşam sürmesi üzerine gerekli tüm çalışmaların yapılmasına odaklanır (Buz ve Akçay, 2015: 150-151).

Çengelci, sosyal hizmetleri açıklarken, “sosyal hizmetler, yoksulluktan kaynaklansın veya kaynaklanmasın toplumdaki ortalama yaşayış ve algılayış seviyesine ellerinde olmayan sebeplerle süreli veya süresiz olarak ulaşamayıp sosyal veya ekonomik yönlere desteklenme ihtiyacı olan kişilere karşılıklı veya karşılıksız şekilde sunulan parasal veya aynı (mal, malzeme yardımı, rehberlik, yönlendirme, psikolojik destekleme gibi) hizmetlerdir” şeklinde tanımlamıştır (Aktürk, 2019a: 70). Ancak ortalama yaşayışın belirlenmesinde sağlıklı bir sonuca varılabilmesi çok mümkün görülmemektedir. Bazı insanların standart hayat şartları algıları, bazı insanlar için vasat bazıları için ortalamanın üzerinde görülebilmektedir. Sosyal hizmetlerin, toplumsal sorunların kaynağını sadece maddi yetersizliklere dayandırarak, danışanın sadece maddi yönden güçlendirilmesi, temel yapısına aykırı olacaktır. Nitekim yoksulluk olgusu tarihin her döneminde bir toplumsal sorun alanı olarak karşımıza çıkmaktadır (Çobanoğlu ve Duran, 2022: 111).

Sosyal hizmetler öncelikle kişilerin yardıma muhtaç olmalarını sorgulamak yerine, bireylerin toplumsal hizmetlerden hakları doğrultusunda eşit hizmetlerden faydalanmalarını sağlama amacıyla olmalıdır (Bingöl, 2015: 71). Bireylerin yaşam alanlarından kaynaklanan psikososyal bozuklukları ve maddi eksikliklerin belirlenerek, gerekli önlemlerin alınması, toplumsal değişimin olumsuz etkilerinin giderilmesi, yaşam kalitesinin artırılması, bireyin güçlendirilmesi için kaynak arayışı veya kaynak geliştirilmesi, sosyal

uyumun sağlanmaması ve bireyin hakkı olan, her türlü hizmete adil bir şekilde ulaşabilmesi sosyal hizmetlerin çalışma alanlarıdır (Sayer'den akt., Bingöl, 2015: 71). Toplumda sosyal hizmet algısında farklı düşünceler bulunmaktadır. Sosyal hizmet uygulamalarındaki bu farklılıklar bireylerin sosyal hizmetlere farklı anlamlar yüklemelerine sebep olur.

4.1. Sosyal Hizmetler ve Toplumların Refah Seviyeleri Arasındaki İlişki

Her millet maddi imkanları ve manevi değerleri ile bir kültür bütünüdür (Çiçek, 2018: 234). Sosyal hizmetler, bireyin yaşam alanıyla etkileşim kurması sonucu ortaya çıkan psiko-sosyal özellikleri ve bu özelliklere bağlı olarak meydana gelen ihtiyaçların karşılanmasına yönelik sorunların çözümüne odaklanmaktadır. Toplumun tüm bireylerinin toplumsal yaşama uyum sağlayabilmesini, etkin bir toplumsal kaynaşmayı başarabilmesini amaçlayan mesleki bir disiplindir (Alptekin vd., 2016: 2).

Toplumsal sorunların çözümünde, soruna ne tür bir yardımın yapılacağına belirlenerek, öncelikle çocukların gelişimlerini göz önünde bulunduran bir refah seviyesinin artırılması amaçlanmaktadır (Yolcuoğlu, 2012: 151). Toplum refahının artırılmasında ‘sosyal adalet’ kavramının işlevselliğini artırıcı çalışmalar yapılması, gelir adaletsizliğinden kaynaklanan sosyal dışlanmanın azaltılması, hak sahiplerine yapılan araştırmalar ışığında profesyonel bir hizmet ulaştırılması sosyal hizmetler tarafından sağlanmaktadır. Sosyal hizmetlerin bireylerde oluşturduğu olumlu değişimler, birbirleriyle etkileşim halinde olan farklı bireylerde de pozitif bir değişim meydana getirecektir. Sosyal hizmet kurumlarının birey ve toplumun ekonomik gelişimleri çerçevesinde organizeli bir çalışma içerisinde olmaları gereklidir. Bireysel ve kitlesel istihdamın sağlanması, güçlendirilmiş bir toplum inşasında önemli bir kriterdir. Hümanist bir bakış açısıyla sosyo-ekonomik ihtiyaçların giderilmesine yönelik politik yaklaşımlar uygulanmalıdır. Sosyal hizmetler, sosyal anlaşmazlıkları, suça yönelimleri, sosyal dışlanmaları daha büyük problemler haline dönüşmeden önleme çalışmaları yapmaktır (Yolcuoğlu, 2012: 156).

Sosyal hizmetlerin en önemli problem alanlarından birisi sosyal dışlanmadır. Sosyal dışlanmada kullanılan “sosyal içirme” stratejisinin başlıca amaçları içerisinde; bireylerin güçlendirilmesi için kaynak, hak ve hizmetlerin artırılarak, istihdam sağlanması, dışlanmaya sebep olan durumların önlenmesi, güçsüz olanın güçlendirilmesi, kurumlar arası iletişimin sağlanması sayılabilir. Her bireyin değerli olduğunun kabulü ile adil bir toplumsal yapının sağlanarak, bireylerin korunması ve kaynakların etkili kullanımını amaç edinmektedir (IFSW, 1988). Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonunu (IFSW, 2014) sosyal hizmetleri, daha geniş bir tanımlama ile sosyal gelişimle beraber, toplumsal birlikteliği destekleyerek, gerekli uygulamalar ışığında özgür bireyler yetiştiren akademik ve mesleki bir uygulama alanı olarak tanımlamaktadır (Zengin ve Altındağ, 2016: 182).

4.2. Türkiye’de Madde Bağımlılığı ve Sosyal Hizmet

Bağımlığın tanı ve tespitinin yapılabilmesi, bağımlılık evrelerinin iyi bilinmesiyle mümkündür. Bağımlılığın hangi evresinde bulunduğu bilinmesi, izlenilecek yol haritasının oluşturulması için önemlidir. Bağımlılık bireyde aniden ortaya çıkmamaktadır. Belirli aşamaları olan bağımlılığın gelişiminde her zaman belirli bir sıra gözlenmeyebilir. Bağımlılığın evreleri arasında ileri veya geri geçişler veya evre atlamaları görülebilmektedir.

Sosyal hizmetler değişim için farklı teknik ve metotlar kullanmaktadır. Değişimin sadece bireyde değil bireyin etkileşim içerisinde olduğu tüm yapılarda gerçekleşmesi amaçlanmaktadır. Sosyal hizmet uzmanları bireydeki bağımlılık düzeyine, çeşidine ve sisteme göre farklı roller üstlenmektedir. Sosyal hizmet uzmanının danışmanlık, kaynak bulma ve eğitim rollerini üstlenmesi beklenir. Danışmanlık rolünde, sosyal hizmet uzmanı sorunun kaynağını ve uygun çözüm yollarını planlamakta, müracaatçının güçlü ve zayıf yönlerini tespit etmektedir. Kaynak geliştirme rolünde ise, danışanın güçlendirilmesi için mevcut kaynakları ve olmayan kaynaklar için alternatif kaynak oluşturarak danışanın güçlendirilmesini sağlar. Sosyal hizmet uzmanının en önemli rollerinden birisi de eğitim rolüdür. Bireyin veya bireylerin içerisinde bulunabilecekleri olumsuz durumlar

için bilgi sahibi olmaları amacıyla eğitim verilmesini, eğitimlerin devamı için planlanmasını ve yenilikçi bir eğitim için geliştirilmesini sağlayan rolünü açıklar (Aktürk, 2019b: 70–72).

Sosyal hizmet uzmanının kaynak bulmada veya oluşturmada bireyin yakın çevresiyle olan ilişkilerden güç kaynakları bulmak bağımlılığın tedavisinde kalıcı bir sonuç alınmasını sağlayacaktır. Bağımlılıkta bireyin en büyük destekçileri ve güç kaynağı ailesi ve yakın çevresidir. Bağımlı bireyin aile ilişkilerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Bireyin yakın çevresiyle olan iletişimde oluşacak bir etkileşim eksikliği güç kaynaklarından birinin azalması anlamına gelir, bu durum bireyde kaygı ve stres artışına sebep olur (Yaman ve Karaman, 2020: 253).

Madde kullanımı bireysel bir problem olarak görülse de aslında toplumsal bir sorunun habercisidir. Bir sonraki aşamada sorunun aile ve sosyal çevresinde oluşacak değişim kendini göstermektedir. Bu noktada toplumsal dışlanma ve bir alt kültürün yapısına dönüşmektedir. Bu durum bir suçlu muamelesiyle uzaklaştırılan bağımlı bireyin çevresinden daha da uzaklaşmasına neden olmaktadır. Aile bireyleri de bu soruna psikolojik, ekonomik ve fiziksel yıpranmayla ortak olmaktadır. Bağımlılığın yıpratıcı yönü bu aileler üzerinde gün geçtikçe artarak, daha kalıcı bir hale gelir. Bu durumun daha kronik hale gelmesi ile problemin çözüm yolları azalmakta ve zor bir hal almaktadır (Yaman ve Karaman, 2020: 254-255).

Bağımlılık geliştikçe kullanılan maddeyi kullanma arzusu artmaktadır. Ancak kullanılan madde bir süre sonra beklenen etkiyi bireyde hissettirmemekte, bu durumda ise madde kullanımında artışa gidilmektedir. Sigara kullanımında tek bir sigara ile başlayan bağımlılık, ilerleyen zamanlarda paket almayla sonuçlanmaktadır. Bu artış, madde alımı devam ettiği müddetçe artacaktır (Aktürk, 2019a: 65).

Bağımlılığın ortaya çıkması bir süreç sonunda gerçekleşir. Bu süreç içerisinde birey maddeye hâkim olduğunu zannetmektedir. Bağımlı bireyler maddeye karşı kontrolün kendinde olduğunu düşünmektedir. Bazı durumlarda madde kullanımını bırakan bireylerde madde kontrolünü elinde tuttuğu düşüncesi hâkim olabilmektedir. Bu

düşünce madde kullanımına tekrar başlamasına ve bağımlılığın tekrar başlamasına sebep olmaktadır. Bireyin bağımlılığının farkına varması, madde kullanım kontrolünü başaramadığında olmaktadır. Bireyde birçok nedene bağlı olarak, madde kullanma eğilimi hazırlık evresi olarak kendini gösterir. Bu süreçte madde kullanımı düşünsel olarak oluşmaya başlar. Madde kullanımında bireyin madde kullanımına karşı tutumu önemli bir karar aşamasını belirler. Madde kullanımının fiilen gerçekleşmesi ilk madde kullanım evresine geçildiğini gösterir. Birey bu dönemde madde kullanımına dair kendine güven duyarak kontrolün kendi elinde olacağını düşünmektedir. Bu ilk kullanımı ikinci kullanım devam eder. Madde toleransının düşük oluşu, yoksunluk belirtisini ilk etapta ortaya çıkarmamakta veya önemsenmeyecek düzeyde ortaya çıkarmaktadır. Madde kullanımından alınan haz veya yoksunluk belirtileri gittikçe artarak madde kullanımının tekrar edilmesi ile sürdürme evresine geçilir. Bu evrede kişi bağımlıdır. Madde alım sıklığı veya miktarı artırılır. Bireyde psiko-sosyal problemlerin ortaya çıktığı bir döneme girilmiştir. Birey yaşanan sorunların sebebinin madde kullanımına bağlanamamakta, bu nedenle de madde kullanımını sonlandırma düşüncesi bireyde oluşmamaktadır. Bu durum, bireyde ilerleme evresine geçildiğinin bir göstergesidir. Bireyde madde kullanımının zararları belirgin olarak ortaya çıkmaya başlayınca, bireyde artık maddeden uzaklaşma düşüncesi görülmeye başlar. Madde kullanımının verdiği zararlar artık yok sayılamayacak düzeydedir. Ancak birey madde kullanımına karşı yoğun istek duyar. Bireyde yaklaşma-kaçınma karmaşasının olduğu bir dönem olan bırakma evresinde, bir taraftan bırakma güdüsü ile diğer taraftan yoksunluk belirtileriyle baş edememe korkusunun ağır bastığı bir ambivalans yaşanır. Bu evrede birey madde kullanımına devam edebilir. Ya da alacağı iyi bir destekle madde kullanmayı azaltabilir veya bırakabilir. Madde kullanımının tekrar başlamayacağı anlamına gelmemektedir. Birey madde kullanmayı tekrar düşünebilir. Bu sürecin tekrar etmesine veya ilk evreye dönmeye sebep olabilir. Bu durumda birey tekrar başlama evresine geri dönebilir (Aktürk, 2019a: 68–69).

4.3. Madde Bağımlılığı ve Ayrımcılık

Sosyal hizmetler amacına göre üç farklı yaklaşıma ayrılmaktadır. Bunlar, sosyal hizmetleri birey ve toplumun yaşam kalitesinin artırılması gerekliliğini kabul eden dönüşümsel-terapötik yaklaşımlar, bireysel ihtiyaçların giderilmesine yoğunlaşan bireyci-reformcu yaklaşımlar ve bireysel güçlenmelerin sağlanarak, işbirlikçi bir yaklaşımla ele alan sosyalist-kolektif bakış açılarıdır (Payne'den akt., Özlem ve Beydili, 2016).

Ayrımcılık, bireyin veya toplulukların kendilerini güçsüz olarak hissettikleri ve bunun sonucunda özgüven eksikliği ve kendilerine olan saygının azalması sonucu geliştirdiklerinin farkına varmalarını sağlayıcı bilişsel içerikli programlar oluşturulmalıdır. Hazırlanacak programlar hem bireyin maruz kalacağı ayrılıkçı tutum ve baskıyı önlemeye hem de ayrımcılık karşıtı kanunsal düzenlemelere ışık tutacak içerikte olmalıdır. Ayrımcılığa uğrayan birey, grup veya toplumun benliklerini geliştirici faaliyetler ile öz güvenlerini artırıcı uygulamalar planlanarak, savunucu bir duruş sergilenmelidir. Farklı kültürel kökenlere sahip insanların birbirlerine karşı saygı duymaları, toplumsal baskı altında bulunan grup veya bireylerin gereksinimlerinin giderilerek güçlendirme çalışmalarının yapılması amaçlanmalıdır (International Association of Schools of Social Work/ IASSW, 2004).

Baskı altında ayrımcılığa uğrayanların çekinmeden başvurabilecekleri sosyal hizmet birimleri oluşturulmalıdır. Aynı zamanda sosyal hizmet uzmanlarının ayrımcılıkla baş edebilmeleri için, önyargılarından uzak, ayrımcı düşüncelerin etkisi altında kalmadan görevlerini yerine getirmelidirler. Özellikle sosyal hizmet uzmanlarının ayrımcılığı önlemede, mesleki tüm becerilerini etkin olarak kullanmaları beklenilmektedir (Özlem ve Beydili, 2016: 145-160).

4.4. Koruyucu-Önleyici Hizmetler ve Risk Faktörleri

Sosyal hizmetler açısından risk, bireyin yaşamında veya çevre ile olan etkileşiminde istenilmeyen sonuçların ortaya çıkma ihtimalidir. Bireyin genel durumunda sorun ortaya çıkmasına neden olan durumlar ise risk faktörlerini oluşturur. Bu risk faktörleri bireysel olabileceği gibi çevresel ve davranışsal (alkol, sigara, uyuşturucu madde kullanımı vb.)

da olabilmektedir. Hatta doğuştan gelen faktörler olabileceği gibi sonradan (kalıtım, ırk, cinsiyet, yaş vb.) da ortaya çıkabilmektedir (Budak'tan akt., Karataş, 2010).

Ailenin toplum içerisindeki etkileşim odakları, aile bireylerini doğrudan etkilemektedir. Ailenin yaşadığı çevrenin özellikleri, aile bireylerini de olumlu veya olumsuz yönde etkileyerek risk faktörlerinin farklılaşmasına neden olmaktadır. Ebeveynlerin destek bulamadıkları bir çevresel ortamda aynı zayıf desteği çocuklara yansıtmakta ve sonuç olarak çevresel kaynakların azalarak, risk faktörlerine yerinin artmasına sebep olmaktadır. Bunun sonucunda destekleyici anne baba davranışları yerine, olumsuz davranışlar sergileyen ebeveyn tutumları ortaya çıkmaktadır (Karataş ve Dağdelen'den akt., Karataş, 2010: 52). Önleyici sosyal hizmet yaklaşımında sorun oluşmadan sorunun engellenmesi esastır. Ancak ortaya çıkan bir sorun varsa o sorununda büyümeden önlenmesi amaçlanır. Ancak sorun ortaya çıkmış ve zarar durumu artmışsa, sorunun etki alanının azaltılarak gelişmesi öncelikli hedeflerdendir (Karataş, 2010: 52).

4.5. Okul Sosyal Hizmeti

Sosyal hizmetler bireyin yaşamında ortaya çıkan veya çıkabilecek sorunların çözümüne yardımcı olarak toplumsal uyumunu sağlamayı amaçlayan mesleki çalışmaları içermektedir. Sosyal hizmetler sorunun çözümünde bireyi ve toplumu kaynak olarak görmekte sorunun çözümü için gene sorunun kaynağına yönelmektedir. Bu bağlamdan hareketle bir ülkede eğitime yapılan yatırımlar, sosyal ve ekonomik gelişme açısından büyük bir öneme sahiptir (Çiçek, 2020b: 111).

Okul, yönetiminden öğretmenlerine tüm çalışanları ile eğitim ve öğretimin asıl amacına odaklanmalıdır. Kaliteli eğitim yaşantıları sunarak başarılı ve erdem sahibi bireyler yetiştirmeyi amaç edinmelidir (Kavlak ve Yıldırım, 2021: 1237). Sosyal hizmetlerin, sorunun çeşidine göre koruyucu-önleyici, eğitici-destekleyici, tedavi-rehabilite edici faaliyetleri vardır. Okul sosyal hizmeti aile, okul ve toplum arasında iş birliğinin etkin bir şekilde kurulmasını amaçlar. Ekolojik yaklaşım ışığında öğrencinin en iyi yaşamsal seviyesi, okul sosyal hizmetinin hedefidir.

Okul sosyal hizmeti bilimselliği temel alacak şekilde, belirli yaklaşım ve kuramları kullanır. Ekolojik yaklaşım, sistem ve güçlendirme yaklaşımları, terapötik yaklaşımlar gelişim kuramları, okul ortamında ekolojik, sistem ve güçlendirme yaklaşımlarını, gelişim kuramlarını ve terapötik yaklaşımları kullanır.

Eğitim, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde de vurgulandığı gibi en temel haklardan birini oluşturmaktadır. Eğitimin, bireyin yaşamını sürdürme, kendini geliştirme, toplumun bir üyesi olma ve toplumla uyum içinde yaşama, gereksinimlerini karşılama yönünde önemli bir payının olduğu düşünülmektedir (Uzunaslan ve Tek, 2019: 283). Eğitim denildiği zaman bir yandan formal bir yandan informal eğitim akla gelmektedir (Düzel, 2022: 173). Okul sosyal hizmeti bağlamında bizi ilgilendiren boyut formel eğitimidir. Herhangi bir nedenle eğitim-öğretim faaliyetlerinden yararlanamayan çocuklarda ortaya çıkabilecek her türlü olumsuz etkiyi azaltacak veya ortadan kaldıracak müdahalelerin yapılması okul sosyal hizmetinin uygulama alanıdır. Öğrencilerin ve ailelerin olası sorunlara karşı bilinçlendirilmesi okul sosyal hizmetinin faaliyetleri arasındadır. Okulda geçirilen süreler bakıldığında, çocukların en fazla zaman geçirdikleri ortam olduğu görülür. Böylelikle okul sosyal hizmeti faaliyetlerinin önemi daha iyi anlaşılmaktadır (JoAnn, 2014: 7-9). Çocuk için sosyalleşmenin ilk adımı okuldur. Çocuklar ilk defa kendisini güvende hissettiği ailesinden ayrılarak, yeni bir adaptasyon sürecine girmektedirler. Okullardaki danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin daha etkin bir şekilde hareketlendirilmesi gerekmektedir. Bu uygulamaların okul sosyal hizmeti ile daha etkili hale getirilmesi gerekmektedir. Çocuğun iyilik halinin artırılmasının, disiplinli bir yaklaşım ve iyi bir ekip çalışmasıyla sonuca vardırılabilceği unutulmamalıdır.

Bireyin madde kullanımını engellemeye yönelik verilen koruyucu sağlık hizmeti önleme olarak adlandırılır. Önleme çalışmalarıyla toplumun sağlıklı bir şekilde devamının sağlanması amaçlanır. Madde bağımlılığında önleme çalışmalarının önemi vurgulanarak, bu konuda daha fazla faaliyet ve etkinlikler yapılmaya başlanılmıştır. Madde bağımlılığının tedavisi kolay olmamakla beraber, tedavi sonrası tekrar

görülme olasılığı her zaman devam etmektedir. Madde bağımlılığı bireyde birden fazla sorunu da beraberinde getirmektedir. Bu sorunlar fiziksel, duygusal ve sosyal tüm alanlarda kendini gösterir.

Madde bağımlılığı birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. Bağımlı birey fiziksel, duygusal ve sosyal yönlerden olumsuz yönde etkilenmektedir. Bağımlılığın tedavi sürecinde buna uygun mekânlar, tedaviyi uygulayacak nitelikli personel ve bu alanda bir uygulama merkezi açmak zor bir organizasyon ile mümkündür (Ögel ve Barşah'dan akt., JoAnn, 2014: 12).

4.6. Risk ve Koruyucu Faktörler Teorisi ve Önleme

Madde kullanımı, ona etki eden risk ve koruyucu faktörlerden doğrudan etkilenir. Bireyin madde kullanım ihtimalini arttıran her şey risk faktörlerini oluşturur. Koruyucu faktörler ise risk faktörlerini azaltan veya ortadan kaldıran etkenlerdir. Madde kullanımında risk faktörleri koruyucu faktörlerden daha fazla olması durumunda gerçekleşmektedir. Özellikle gençlerde bu iki faktör aktif bir şekilde bireyi baskı altına almaktadır. Koruyucu faktörlerin fazlalığı bireyleri madde kullanımından koruyarak, yeteneklerini geliştirici bir etki yaratır. Madde bağımlılığı ile ilgili yapılacak tüm faaliyetler risk ve koruyucu faktörleri temel almaktadır. Planlanan önleyici faaliyetler risk faktörlerini azaltırken, koruyucu faktörleri arttırır. Bu iki faktöre ait araştırmaların iyi araştırılması ve planlamanın buna göre yapılması önleyici faaliyetlerin başarıya ulaşma olasılığını arttırır. Bireyin çevrenin etkisi altında olması, yapılacak faaliyetlerde bireysel davranışlara yönelik çalışmaların yanında toplumu da kapsayan çevresel güçlerinde önemi göz ardı edilmemelidir. Bireyin çevresinde onu saran kültürel çevreye yönelik yapılacak olumlu değişiklikler, bireyi destekleyici bir etki yaratacaktır. Oluşturulacak her sağlıklı çevre, sağlıklı bireyler için ön koşuldur (JoAnn, 2014: 13).

Bireyde istenilen yönde bir davranış değişikliği oluşturmak sadece riskli davranışın değiştirilmesiyle gerçekleşmeyebilir. Bireyin sergilenen davranışın kaynağına yönelik düşüncelerini, başkalarının duygularına karşı tutumlarını değiştirmek için sosyal çevresi ile bir değişime yönlendirmek daha etkili olacaktır. Çocukların

yaşam tecrübelerini geliştirmek için aileler, kendi sosyal hayatlarından faydalanmak için uğraş vermelidirler. Özellikle sosyal ilişkileri kopuk, karar verme becerileri zayıf, kendini ifadede zorlanan, karşılaştığı problemler karşısında kendini yetersiz hisseden bireylerde madde kullanımı yüksektir. Ailelerinden yeterli düzeyde ilgi ve alaka göremeyen bireyler, bu ilgi ve alakayı ilerde farklı akran gruplarında arayacaklardır. Özgüven eksikliği bulunan gençler çareyi madde kullanımında bulacaklardır. Özellikle ergenlik döneminde çocukların kendi akranlarına karşı yakınlaşması sonucu ebeveynlerden uzaklaşma görülür. Bu durumda ebeveynler çocuklarının arkadaş çevrelerini bilmeleri, arkadaşlarının aileleri hakkında bilgi sahibi olmaları, arkadaşlarıyla nerelerde nasıl vakit geçirdiklerini bilmeleri madde kötüye kullanımında önleyici olarak alınabilecek önlemlerdir. Aileleriyle daha fazla zaman geçiren çocukların madde bağımlılığı riskinin diğerlerine göre azaldığı görülmüştür. Yapılacak faaliyetlerde ailelerin çocuklarıyla zaman geçirebilecekleri etkinliklere yer verilmesi bu açıdan önemlidir. Çocukların belirli dönemlerde risk potansiyellerinin arttığı görülmektedir. Özellikle ilkokuldan, ortaokula geçiş dönemlerinde çocuklarda olumsuz düşünceler ve psikolojik bazı sorunlar görülebilmektedir (JoAnn, 2014: 16-17).

Kalabalık sınıflar öğrenci-öğretmen iletişiminin yeteri düzeyde olmasına engel teşkil etmektedir. Özellikle sosyo-ekonomik düzeyi düşük okul çevrelerinde ve erkek öğrenci sayısı fazla olan okullarda akademik başarı düşmekte ve madde bağımlılığı riski artmaktadır. Okullarda pozitif bir okul kültürünün oluşması okul personeline bağlıdır. Bu sebeple okul idarecileri madde kullanımına karşı geliştirecekleri proje ve faaliyetlerle öğrencilere açık ve anlaşılır kuralları kavratmaları, herhangi bir ihlalin gerçekleşmesi durumunda ciddi yaptırımların uygulanacağı gerçeğini belirtmeleri gerekir. Bu durumlar madde kullanım oranlarında önleyici faktörler olarak görülmektedir.

Madde kullanan bireyler bir araya gelerek networklar oluşturmakta-dırlar. Bu grupların tespit edilmesi okul idaresi tarafından takip edilmelidir. Bu gruplara erkenden müdahale edilmezse grup sayısı artmakta ve madde kullananların bağımlılıkları giderek şiddetli hale

gelmektedir. Bu grupların tespit edilmesi aileler, idareciler ve öğretmenler arasında güçlü bir network oluşumuna bağlı olarak etkili bir koruyucu faktör olarak işlevsel hale gelmektedir. Okul problemlerinin çözümü veli ve okul ilişkisinin ortak uğraş ve çabasıyla mümkündür. Okullardaki olumsuz davranışlar belirlenmeli ve kalıcı hale gelmeden müdahale edilmelidir. Okul problemlerine katılım sağlayan veliler öğrencilerin olumsuz davranışlarından haberdar olabilmekte ve bu davranışların değiştirilmesi için öğretmenlerle ortak yönde hareket edebilmektedirler (JoAnn, 2014: 17).

4.7. Okul Sosyal Hizmeti ve Benlik Gelişimi

Eğitim bireyde sağlıklı bir benlik duygusunun oluşmasını sağlamalıdır. Benlik duygusunun gelişimi ile birey kendisini ifade edebilme özgüvenine sahip olabilmelidir. Ebeveynlerin çocuklar ile sorunsuz bir iletişim kurabilmesi çocuğun kendisini ifade de farklı bağımlılık yapıcı maddelerden yardım alma ihtimalini düşürecektir (Uzbay, 2015: 9). Özellikle ergenlik ve ergenliğe geçiş dönemlerinde benlik karmaşası yaşayan bireyler çevrelerinden ilgi ve destek bulmak isterler. Yeterli desteğin bulunmadığı durumlarda ise farklı arkadaş çevreleri edinme yoluna gidebilirler. Ailelerin çocukların gelişimsel evrelerini iyi bilmesi önemlidir. Bu nedenle madde bağımlılığının önlenmesinde çocuğun zamanını geçirdiği tüm yaşam alanlarının takibi ve planlanması uzman kişilerce planlanması gerekmektedir.

4.8. Okul Sosyal Hizmeti ve Sosyal Hizmetler

Bireylerin kendilerini sosyal çevre içerisinde en güzel ifade edecekleri alanlar sanatsal ve sportif faaliyetlerdir. Sanatsal ve sportif faaliyetler, bireyin toplumun bir parçası olduğunu anlamasında en etkili yoldur. Beğenilme ve takdir edilme duygusu ile birey toplumsal normlara daha da yakınlaşmaktadır (Uzbay, 2015: 8). Bağımlılık yapıcı maddelere yönelim ergenlik döneminde artmaktadır. Bu dönemde risk alma gençler için oldukça sıradanlaşmaktadır. Ancak tüm bağımlılıklar ergenlik döneminde ortaya çıkmaz. Bebeklerde bağımlı olabilmektedir. Bu durum annenin gebelik dönemi kullandığı maddelerin, bebekte oluşturduğu etkinin bir sonucudur. Çocukluk döneminde uçuşu madde

kullanımına bağlı bağımlılık daha fazla görülmektedir. Çocuklarda genellikle ortaya çıkan bağımlılığın sebepleri arasında çocuk ihmal ve istismarı olabileceği gibi ailenin çocuk üzerindeki denetiminin azalması veya hiç olmaması sayılabilir. Bireyin erişkinlikte ve sonraki dönemlerde madde kötüye kullanımı riski giderek azalmaktadır. Bazı çevresel ve yaşamsal şartlarda beklenmedik bir değişim, bireyde aniden kaygı, stres, depresyon gibi psikolojik bozulmalara sebebiyet vererek, madde bağımlılığına sebep olabilmektedir (Uzby, 2015: 4). Bireyin sorunlarla başa çıkabilme yeteneği çocukluktan, erişkinliğe kadar her zaman geliştirilmesi gereken bir davranışsal tutum olmalıdır.

Bireyler kaliteli bir yaşam sürmenin öncelikle kendilerini severek, sağlıklarını koruyarak mümkün olduğunu bilmelidirler. Sağlıklı bir yaşamda ise sportif ve sanatsal faaliyetler son derece önemli bir yere sahiptir. Sağlıklı olmanın ön koşulu ise spor yapmaktır. Spor yapan kişilerde ise madde bağımlılığı azalmaktadır. Bireylere yetenek ve becerilerini ortaya koyabileceği ortamlar ve etkinlikler sağlanmalıdır. Bu sayede mutlu olacak, toplumda varlığının önemini anlayacaktır. Bireylerin en az bir hobi sahibi olmaları yaşam beklentilerinde her zaman bir umut ve beklenti içerisinde olmalarına katkı sağlayacaktır (Uzby, 2015: 8).

4.9. Analitik Düşünme ve Empati Kurma

Bireyin toplumun bir üyesi olarak toplumda önemli bir yere sahip olduğunu bilmesi ve bunu içselleştirmesi davranışsal olarak eğitimle kazandırılacak bir öğretilerdir. Bireyin olaylar arası ilişkiler örüntüsünü realist bir bakış açısı ile yorumlayabilmesi gerekmektedir. Ezberci bir eğitim sistemi, bireylerde analitik düşünce becerisinin kazandırılabilmesinin önünde en önemli engellerden birisidir. Bireyin empatik düşünme becerisi geliştirilmelidir. Empatik düşünme sayesinde, olaylar karşısındaki kanaatlerinin doğruluk oranı artacaktır. Bireylerin istemediği durumlar karşısında “hayır” diyebileceği bir öz kontrol mekanizmasına sahip olması sağlanmalıdır. Birey kendisi için en doğru olanı analitik düşünerek bulabilmeli ve yaşam kalitesini arttırabilmelidir. Bireyin yaşamındaki her olay, kişinin hayata bakış açısının bir parçası olmaktadır (Uzby, 2015: 6-7).

Bireyin gelecekte kendisini ne beklediğini bilmemesi gelecek kaygısının kaynağıdır. Gelecek için umut, heyecan, beklenti gibi olumlu sayılabilecek duygular yaşanabileceği gibi umutsuzluk, korku endişe gibi duygular sonucu bireyde stres ve anksiyete bozuklukları ortaya çıkabilmektedir. Gelecek endişesi oluşan birey kaliteli bir yaşam için sebep bulamaz. Birey içerisinde bulunduğu bu psikoloji ile birey bu düşüncelerden uzaklaşmak amacıyla madde deneme girişiminde bulunabilir. Nitekim insan davranışları toplumsal, kültürel ve bireysel faktörlere göre değişiklik gösterdiği için, ruhsal olarak normal ve anormal ayrımını yapmak ya da psikiyatrik bozuklukları belirlemek zor olmaktadır (Çobanoğlu ve Göktaş, (2021: 133).

Bağımlılıkta önleyici faaliyetler planlanırken, gerekli çalışmalar yapılandırılarak hayata geçirilmelidir. Önleyici faaliyetler için ayrılacak kaynak, tedavi ve rehabilitasyon için ayrılacak kaynaktan çok daha az olacaktır (Aktürk, 2019a: 38). Madde bağımlılığı eğitimleri, alanında uzman kişilerce doğru zamanda ve mekânda, uygun yaş grubuna verilmelidir. Bilimselliğin dışına çıkmadan verilen eğitimde doğru metotlar kullanılmalıdır. Bazı çağdışı düşünceler, madde bağımlılığı eğitimlerini, bireyde merak duygusunu arttırdığı gerekçesiyle gereksiz görmektedir. Günümüz araştırmaları bu düşüncenin son derece yanlış olduğunu ortaya koymuştur. Bireyde görülen iletişim bozukluklarının takibi iyi yapılmalıdır. Risk faktörü olabilecek psikiyatrik her değişim kontrol edilerek risklerin azaltılması için gerekli önlemler alınmalıdır (Uzbay, 2015: 8).

Ruh sağlığı ile ilgili hastalıkların açıklanabilmesi için Amerikan Psikiyatri Birliği tarafından yayınlanan Ruhsal Hastalıkların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı kaynak teşkil etmektedir. DMS-5, 2013 tarihinde basımı yapıp, yayınlanan kitapta en son tanılama ölçütleri belirtilmiştir. DSM-5, bireye madde bağımlısı tanısının konulabilmesini için açıklanan 11 kriterden en az 2'sinin yıl içerisinde bireyde görülmesi gerekmekte olup, ayrıca klinik bir soruna dönüşerek, bireyin yaşam şartlarında bir azalmaya sebep olması gerekmektedir (Polat, 2020: 102)

4.10. Madde Bağımlılığı İle Mücadelede Uygulanan Yöntemler

4.10.1. Evrensel Önleme

Evrensel önleme, gerekli bilgi ve becerilerin ilgili bireylere kazandırılarak, bu kişileri madde bağımlılığı riskinden uzaklaştırmaktır (Evcin, 2014: 19). Önleme çalışmalarında en etkili yöntem okul odaklı planlamalardır. Ülkelerin politikalarında en önemli basamağı okullar oluşturur. Risk grubundaki bireylere yönelik yapılacak çalışmalarda iletişim becerilerini artırıcı, öz güvenlerini tetikleyici faaliyetlere yer verilmelidir. Bu çalışmalar sadece öğrenciler için olmayıp, aileleri de kapsamalıdır. Aile ve okul odaklı programların birlikte ele alınması madde kullanımının azaltılmasında etkili olduğu belirlenmiştir. Önleme faaliyetleri uzun süreli ve düzenli bir şekilde yapılmalıdır. Uzmanlara göre ortaokulda başlayıp, lisede devam eden önleme faaliyetleri beklenen etkiyi göstermektedir (Evcin, 2014: 19–20).

4.10.2. Seçici (Selektive) Önleme-Riskli Gruplarla Mücadele

Bağımlılık riski olan veya madde kullanımının olduğu gruplar için gerçekleştirilen önleme veya mücadele şeklidir. Özellikle sosyal ötelenmenin yaşandığı gruplarda madde kullanım oranının yükseldiği görülmüştür (Burrow-Sanchez ve Hawkwn'dan akt., Evcin, 2014: 21).

4.10.3. Belirlenmiş (Indicative) Önleme-Riskli Kişilere Müdahale

Madde bağımlılığının zararlı boyutlara ulaştığı, madde alım sıklığının arttığı, damardan madde alımının ileri düzey olduğu önleme çalışmaları bireysel boyutta ele alınarak müdahale gerçekleştirilir. Bu çalışmalar kurumlar arası iş birliğini gerektirebilir. Bireylerin toplumsal, tıbbi ve sosyal iletişiminin sağlandığı bir kompleks yapı gerektirir (Evcin, 2014: 21).

4.10.4. Çevresel Önleme Stratejileri-Toplumsal Müdahale

Madde kullanım davranışı hakkında tercihte bulunacak insanların kültürel, sosyal, fiziksel ve ekonomik çevrelerinde yapıcı değişiklikler yapılmalıdır. Çevrenin değişimi bireyin değişimi ve çevreye adaptasyonunu sağlar (Evcin, 2014: 21).

4.10.5. Makro Düzeyde Müdahale

Devlet politikasında yer alan kanunsal düzenlemeler makro düzeyde gerçekleştirilen değişikliklerdir. Tütün ve alkol hakkında alınan yasaklar, bu maddelerin tanıtımlarının hakkındaki düzenlemeler, satış kuralları ve fiyatlandırmalar gelmektedir (Evcin, 2014: 21).

4.10.6. Mezzo Düzeyde Müdahale

Okullar mezzo düzeyde yapısal olarak yeniden düzenlenmelidir. Okul binaları madde kullanım ve ulaşılabilirliği yönünden planlanarak yapılmalıdır. Ailelerin çocuklarıyla yakın ve duygusal bağ kurması gerekmektedir. Bu bağın kurulması ile çocuğun kontrol ve takibi daha kolay olacaktır. Çocuğa verilen cep harçlıklarının takip edilmesi, nerede, nasıl harcandığının bilinmesi en etkili ve basit kontrol mekanizmasıdır. Özellikle riskli bölgelerde yaşayan ailelerin bu konuda daha dikkatli olması gerekmektedir. Yaş, madde bağımlılığında belirleyici bir etkidir. Koruyucu faktörlerin yaş azaldıkça olumlu yönde daha etkili iken, risk faktörleri olumsuz yönde etkililiğini artırır. Akran baskısının azaltılması madde bağımlılığında büyük bir risk faktörünün azalmasına sebep olmaktadır (Evcin, 2014: 21–22)

5. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

5.1. Problem Durumu

Madde kullanımının giderek ilköğretim çağı öğrencilerine kadar indiği yapılan araştırmalarda ortaya çıkmıştır. İlköğretim çağındaki öğrenciler madde bağımlılığı konusunda bilinçsizdirler. Okul sosyal hizmeti okullarda bir uygulama alanı olarak, ülke politikası haline getirilmesi gerekmektedir. Yasal olmayan internet sitelerinde madde kullanımının özendirilmesi gibi sorunlar araştırılarak, madde bağımlılığına karşı gerekli koruyucu-önleyici çalışmalar yapılması önem arz etmektedir.

5.2. Araştırmanın Konusu

Araştırmamız konusunu, İlköğretim 2. Kademe öğrencilerinin madde bağımlılığı ile mücadelesinde okul sosyal hizmetinin önemi oluşturmaktadır. Değişen dünya koşullarına bağlı olarak, madde ilk deneme yaşının ilköğretim öğrencilerine kadar inmesi sonucu madde bağımlılığına karşı koruyucu ve önleyici tedbirlerin alınması zorunlu hale gelmiştir. İlköğretim çağı öğrencilerinin madde kullanımı hakkında bilinçlendirilmeleri amacıyla okullarımızda işlevsel bir yapı olarak Okul Sosyal Hizmeti uygulamalarına başlanması gerekmektedir. Okul sosyal hizmet birimlerinin madde bağımlılığını önlemedeki başarısının araştırılarak bu konuda geliştirici önerilerde bulunulması, öğrencilerin akademik başarılarına etki eden sorunların tespit edilerek nedenlerinin araştırılması, duygusal veya ruhsal bozukluk içerisinde bulunan öğrencilerin kurumlar arası iletişimle gerekli yönlendirmelerinin yapılması, uyarıcı maddelerin tanınması ve bu maddelerle karşılaşıldığında nasıl bir yol izleneceği, koruyucu ve önleyici tedbirlerin öneminin kavranılması, karşılaşılan herhangi bir soruna karşı sorunun üstesinden gelme becerisinin kazanılması ve tüm bu sorunların önlenmesinde okul sosyal hizmet birimlerinin devlet politikası olarak hayata geçirilmesi ile ilgili ortaya çıkacak olumlu veya olumsuz durumlar araştırma konumuzu oluşturmuştur.

5.3. Araştırmanın Amacı

Madde bağımlılığı konusunda öğretmen ve idarecilerimizin farkındalık düzeylerinin ölçülerek, okullarda hayata geçirilmesi

planlanan okul sosyal hizmet birimlerinin madde bağımlılığını önlemedeki başarısının ortaya konulması amaçlanmıştır. Okul sosyal hizmet birimleri okullarda madde bağımlılığına karşı alınacak koruyucu ve önleyici faaliyetlerin düzenleyicisi olma yolundadır. Bu sayede ülkemizde hızlı bir şekilde artış gösteren madde bağımlılığının azaltılmasına önemli bir katkı sağlanacaktır.

İlköğretim 2. Kademelerinde derse giren ve idarecilik yapan eğitimcilerin okul sosyal hizmeti hakkındaki tutumları araştırılarak bu konuda bilimsel araştırma sonuçları oluşturulacaktır. Oluşturulan veriler ışığında okul sosyal hizmet birimlerinin madde bağımlılığı ile mücadelesinde nasıl bir sonuç ortaya koyacağına bilgisine ulaşılabilecektir. Öğrenci sorunlarının çözümü için yalnızca okul içi çalışmalarının yeterli olmadığı modern eğitim sisteminde geçerliliğini yitirmiştir. Çevresinden bağımsız bir gelişimin olmayacağı açıktır. Bireyin güçlendirilmesi ve sorunlarla başa çıkabilme becerisinin kazandırılmasında etkili bir çalışma alanı olarak okul sosyal hizmetinin okullarımızda aktif rol oynamasının önünün açılması gerekmektedir. Okullarda sosyal hizmet uzmanlarının okul idaresi, öğretmen, öğrenci, veli ve diğer okul dışı kurumların birbirleriyle etkili iletişim kurabilmelerinin sağlayıcısı konumunda bulunması gerekmektedir.

5.4. Araştırmanın Önemi

Bu araştırma ile madde kötüye kullanım yaşının ilköğretim öğrencilerine kadar düştüğü gerçeği vurgulanmıştır. Ancak bu yaş öğrencileri okul çağında olmaları önleyici faaliyetlerin planlanması ve uygulanmasını kolaylaştırır. Bu konuda daha önce kapsamlı bir araştırmanın yapılmaması bu araştırmayı daha önemli bir hale getirmektedir. Gelecek nesillerin sağlıklı ve başarılı olması için yapılan bu çalışma ülkemizin geleceği için önem arz etmektedir. Madde bağımlılığıyla mücadelede bağımlılığın sebeplerinin bilinmesi ve bu sebepleri ortadan kaldırmaya yönelik faaliyet ve müdahalelerin yapılması için okul sosyal hizmetinin öneminin tüm toplum tarafından bilinip, desteklenmesi gerekmektedir.

5.5. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada araştırma konusuna herhangi bir müdahalede bulunulmadan var olan durum hakkında bilgi edinilmeye çalışılmıştır. Şiran ilçesinde bulunan ilköğretim 2. Kademe görev yapan tüm öğretmen ve idareciler araştırmanın evreni olarak belirlenmiştir. Örneklemi ise belirlenen okullarda görev yapan idareci ve öğretmenlerdir. Yapılan çalışmada veri toplamak için anket soruları ve açık uçlu sorulara yer verilmiştir. Anket formu doldurulurken, anketi dolduran idareci ve öğretmenlerle yüz yüze gelmiş ve anlaşılacak sorular hakkında bilgilendirilmişlerdir. Yapılan çalışmada nicel araştırma yöntemi tercih edilmiş ve anket tekniği uygulanmıştır.

5.6. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Şiran ilçesinde, ilköğretim 2. Kademe görev yapan öğretmen ve idareci görüşlerine Şiran İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'nden alınan izin doğrultusunda ulaşılmıştır. Şiran ilçesinde ilköğretim 2. Kademe (Ortaokul) okullarında görev yapan öğretmen ve idarecilerine ulaşılarak anket formları uygulanmıştır. Anket formları gönüllülük esasına dayalı 70 idareci ve öğretmen tarafından doldurulmuştur.

Yapılan araştırmanın sınırlılıkları olarak, madde kullanımının toplumsal bir dışlanma sebebi olması anket sorularına verilen cevaplarda objektif olunmamasına sebep olabilecektir. İlçenin toplumsal yapısının homojen olması sorulara verilecek cevaplarda anlamlı farklılıkların çıkma olasılığını azaltacaktır.

5.7. Araştırmanın Varsayımları

Bu çalışma, “Okullarda hayata geçirilecek olan, Okul sosyal hizmeti uygulamaları, madde bağımlılığının önlenmesinde etkilidir.” temel hipotezine dayanmaktadır. Araştırmanın alt hipotez başlıkları ise şu şekilde sıralanmaktadır.

H1. Öğrencilerin madde kullanımına karşı korunması için aile içi problemlerin ortadan kaldırılması yeterlidir.

H2. İlköğretim 2.kademe öğrencilerinin madde bağımlılığını önlemede öğrenci farkındalığının artırılması yeterlidir.

H3.Madde bağımlılığı konusundaki öğretmen farkındalığının arttırılması öğrenci farkındalığının da arttırılması için yeterlidir.

H4.Sosyal hizmet mesleği hakkında bilgisi olan öğretmenlerin, madde bağımlılığına yönelik farkındalık düzeyleri diğerlerinden fazladır.

H5.Okullarda sosyal hizmet birimlerinin bulunması, madde bağımlılığının önlenmesinde etkilidir.

H6.Madde bağımlılığında görev türüne göre, idarecilerin farkındalık düzeyleri öğretmenlerden fazladır.

H7.Madde bağımlılığında kadın öğretmen ve idarecilerin madde bağımlılığına yönelik farkındalık düzeyleri erkek idareci ve öğretmenlerden fazladır.

H8.Madde bağımlılığında öğretmen ve idarecilerin çocuk sayısı arttıkça madde bağımlılığına yönelik farkındalık düzeyleri artmaktadır.

H9.Madde bağımlılığına konusunda, idareci ve öğretmenlerin mesleki kıdem yılları arttıkça farkındalık düzeyleri de artmaktadır.

H10. Madde bağımlılığına başlanılan okul kademesine dair öğretmen görüşlerinde idareci ve öğretmenler arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

H11.Öğretmenler madde bağımlılığı konusunda eğitim aldıkça, bağımlılık konusundaki farkındalıkları da artmaktadır.

H13. Öğretmenlerin sosyal hizmet mesleği ve bu mesleğe dair kurumlar hakkında bilgi düzeyleri arttıkça, madde bağımlılığına karşı farkındalık düzeyleri de artmaktadır.

5.8. Araştırmada Kullanılan Ölçekler

Yapılacak çalışmada nicel araştırma yöntemi kullanılacaktır. Anket tekniğinin uygulanacağı araştırmada ön bilgi formu ve beşli likert tipi anket sorularının bulunduğu, 2 Kısım ve 30 sorudan oluşan “Koruyucu ve Önleyici Sosyal Hizmet Bağlamında Madde Bağımlılığına İlişkin Rehber Öğretmen ve Branş Öğretmen Görüşleri” anketi uygulanacaktır.

5.9. Geçerlilik, Güvenirlilik ve Veri Analizi

Yapılan araştırmada ön bilgi formu, 5’li likert tipi anket soruları ve açık uçlu sorular kullanılmıştır. Yapılan ankette bireylerin sosyal

hizmet mesleği ve madde bağımlılığı ile ilgili farkındalık düzeyleri ölçülmeye çalışılmıştır. Çalışmada kullanılan anket soruları Kırımoğlu'na ait doktora tezinde kullandığı ölçek, Yılmazoğlu tarafından doğrudan ve sosyal hizmet bağlamında değiştirdiği ve yüksek lisans tezinde kullandığı anket sorularıdır. Sorular doğrudan alıntılama yapılarak uygulanmıştır (Yılmazoğlu, 2019: 67).

Yapılana analiz sonucunda Madde bağımlılığına yönelik farkındalık ölçeği puanlarının çarpıklık katsayısının -0.417 basıklık katsayısının ise, 0.404 olduğu belirlenmiştir. Değerler incelendiğinde -1 ile $+1$ aralığında olduğu ve normal dağılım gösterdiği anlaşılmaktadır. Madde bağımlılığına yönelik farkındalık ölçeği güvenilirlik analizi sonuçları incelendiğinde 29 maddelik ölçeğin tek boyutlu yapıda, toplam puanla güvenilirlik katsayısının 0.83 olduğu belirlenmiştir. Buna göre ölçeğin yüksek düzeyde güvenilirlik özelliği gösterdiği söylenebilir.

6. ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE YORUMLANMASI

6.1. Madde Bağımlılığına Yönelik Farkındalık Ölçeği Güvenilirliği

Tablo 1. Madde bağımlılığına yönelik farkındalık ölçeği güvenilirlik analizi sonuçları

Aritmetik ortalama	Varyant	Standart Sapma	Madde Sayısı	Standart Cronbach's Alpha (α)	Hotelling's T	F	P
21369	421195	20523	29	0.83	2356324	648851	0.00

($0.80 \leq \alpha < 1.00$)

$0.40 \leq \alpha < 0.60$ ise ölçek düşük güvenilirlikte.

$0.60 \leq \alpha < 0.80$ ise ölçek oldukça güvenilir.

$0.80 \leq \alpha < 1.00$ ise ölçek yüksek güvenilirliktedir.

Madde bağımlılığına yönelik farkındalık ölçeği güvenilirlik analizi sonuçları incelendiğinde 29 maddelik ölçeğin tek boyutlu yapıda, toplam puanla güvenilirlik katsayısının, 83 olduğu belirlenmiştir.

6.2. Madde Bağımlılığı Farkındalık Düzeyinin Demografik Özelliklere Göre Dağılımı

Tablo 2. Katılımcıların demografik özelliklere göre dağılımları

		n	%
Görev	Yönetici	14	20.0
	Öğretmen	56	80.0
Cinsiyet	Kadın	29	41.4
	Erkek	41	58.6
Çocuk sayısı	Yok	35	50.0
	1 çocuk	8	11.4
	2 çocuk	15	21.4
	3 ve üzeri çocuk	12	17.1
Mesleki Kıdem	1-5 yıl	21	30.0
	6-10 yıl	22	31.4
	11-15 yıl	12	17.1
	21 ve üzeri yıl	15	21.4
Kullanmakta olduğunuz zararlı bir madde var mı?	Yok	52	74.3
	Var	18	25.7
Sosyal hizmet mesleği ve bu mesleğe dair kurumlar hakkında bilginiz var mı?	Hayır	35	50.0
	Evet	35	50.0
Size göre zararlı madde	İlkokul/ortaokul	11	15.7

kullanımına başlanması en çok hangi okul döneminde görülmektedir?	Lise	54	77.1
	Üniversite	5	7.1
Sigara, alkol ve madde bağımlılığı konusunda eğitim aldınız mı?	Hayır	42	60.0
	Evet	28	40.0
Okulunuzun bulunduğu mahallede madde bağımlısı bireylere rastlıyor musunuz?	Hayır	41	58.6
	Evet	29	41.4
Sigara, alkol ve madde bağımlılığı konusunda bir sivil toplum kuruluşu veya herhangi bir kurumda gönüllü çalıştınız mı?	Hayır	69	98.6
	Evet	1	1.4
Bire bir iletişim halinde olduğunuz çevrenizde madde kullanan birey var mı?	Hayır	45	64.3
	Evet	25	35.7
	Toplam	70	100.0

Araştırmaya katılan öğretmenlerin demografik özelliklere göre dağılımı incelendiğinde;

Öğretmenlerin %20'sinin yönetici, %80'inin ise öğretmenlik görevi yaptığı,

Cinsiyet değişkeni bakımından %41.4'ünün kadın, %58.6'sının erkek olduğu,

Çocuk sayısı bakımından %50'sinin çocuğunun olmadığı, %11.4'ünün 1 çocuk, %21.4'ünün 2 çocuk, %17.1'inin ise 3 ve üzeri çocuk sayısına sahip oldukları,

Mesleki kıdem bakımından %30'unun 1-5 yıl, %31.4'ünün 6-10 yıl, %17.1'inin 11-15 yıl, %21.4'ünün ise 16 ve üzeri yıl mesleki kıdeme sahip olduğu,

Zararlı madde kullanımı bakımından %74.3'ünün zararlı madde kullanmadığı, %25.7'sinin kullandığı,

Sosyal hizmet mesleği ve bu mesleğe dair kurumlar hakkında bilgi olması bakımından %50'sinin bilgi sahibi olmadığı, %50'sinin ise bilgi sahibi olduğu,

Size göre zararlı madde kullanımına başlanması en çok hangi okul döneminde görülmektedir ifadesine %15.7'sinin ilköğretim/ortaokul, %77.1'inin lise, %7.1'inin üniversite dönemini ifade ettiği,

Sigara, alkol ve madde bağımlılığı konusunda eğitim alma durumu bakımından %60'ının almadığı, %40'ının ise eğitim aldığı,

Okulun bulunduğu mahallede madde bağımlısı bireylere rastlama bakımından öğretmenlerin %58.6'sının hayır, %41.4'ünün evet yanıtı verdikleri,

Sigara, alkol ve madde bağımlılığı konusunda bir sivil toplum kuruluşu veya herhangi bir kurumda gönüllü çalışma durumu bakımından %98.6'sının hayır, %1.4'ünün evet yanıtı verdiği,

Bire bir iletişim halinde olunan ve çevrede madde kullanan birey olması bakımından %64.2'ünün hayır, %35.7'sinin evet yanıtı verdiği belirlenmiştir.

6.3. Madde Bağımlılık Ölçeğinin Normallik Testi Sonuçları

Tablo 3. Madde bağımlılığı farkındalık ölçeği normallik testi sonuçları

	N	Minimum	Maksimum	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	Çarpıklık	Basıklık
Toplam	70	7000	13000	1068429	1026152	-0.417	0.404

($-1 \leq x \leq 1$)

Madde bağımlılığına yönelik farkındalık ölçeği normallik testi sonuçları çarpıklık ve basıklık katsayıları ile incelenmiştir. Yapılan analiz sonucunda Madde bağımlılığına yönelik farkındalık ölçeği puanlarının çarpıklık katsayısının -0.417 basıklık katsayısının ise, 404 olduğu belirlenmiştir. Değerler incelendiğinde -1 ile +1 aralığında olduğu ve normal dağılım gösterdiği anlaşılmaktadır.

6.4. Madde Bağımlılığına Ait Farkındalık Düzeyinin Görev Türüne Göre İncelenmesi

Tablo 4. Katılımcıların yaptıkları görev türüne göre özelliklere göre madde bağımlılığına yönelik farkındalık düzeylerinin karşılaştırılması

Görev	N	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	t	sd	p
Yönetici	14	1058929	1216351	-0.546	138	0.58
Öğretmen	56	1070804	977692			

($p > 0.05$)

Katılımcıların yaptıkları görev türüne göre özelliklere göre madde bağımlılığına yönelik farkındalık düzeyleri bağımsız örneklem t testi ile incelenmiştir. Yapılan analiz sonucunda puanlar arasında anlamlı farklılık meydana gelmediği belirlenmiştir ($p>0.05$). Buna göre okul yöneticisi ve öğretmenlerin madde bağımlılığına yönelik farkındalık düzeylerinin benzerlik gösterdiği söylenebilir.

6.5. Madde Bağımlılık Farkındalık Düzeyinin Cinsiyete Göre İncelenmesi

Katılımcıların cinsiyet değişkenine göre özelliklere göre madde bağımlılığına yönelik farkındalık düzeyleri bağımsız örneklem t testi ile incelenmiştir. Yapılan analiz sonucunda puanlar arasında anlamlı farklılık meydana gelmediği belirlenmiştir ($p>0.05$). Buna göre okul yöneticisi ve öğretmenlerin cinsiyetlerine göre madde bağımlılığına yönelik farkındalık düzeylerinin benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Tablo 5. Katılımcıların cinsiyet değişkenine göre özelliklere göre madde bağımlılığına yönelik farkındalık düzeylerinin karşılaştırılması

Cinsiyet	N	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	t	sd	p
Kadın	29	1055517	1102497	-1255	138	0.21
Cinsiyet	N	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	t	sd	p
Erkek	41	1077561	965013			

($p>0.05$)

6.6. Madde Bağımlılık Farkındalık Düzeyinin Bireylerin Sahip Olduğu Çocuk Sayısına Göre İncelenmesi

Tablo 6. Katılımcıların çocuk sayısına göre özelliklere göre madde bağımlılığına yönelik farkındalık düzeylerinin karşılaştırılması

Çocuk Sayısı	N	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	F:	sd	p
Yok	35	1055571	1129914	1151	3	0.33
1 çocuk	8	1060000	989949			
2 çocuk	15	1095000	815687			
3 ve üzeri çocuk	12	1078333	947613			

($p>0.05$)

Katılımcıların çocuk sayısı değişkenine göre özelliklere göre madde bağımlılığına yönelik farkındalık düzeyleri ANOVA testi ile incelenmiştir. Yapılan analiz sonucunda puanlar arasında anlamlı farklılık meydana gelmediği belirlenmiştir ($p>0.05$). Buna göre okul yöneticisi ve öğretmenlerin çocuk sayısı fark etmeksizin madde bağımlılığına yönelik farkındalık düzeylerinin benzerlik gösterdiği söylenebilir.

6.7. Madde Bağımlılığı Farkındalık Düzeyinin Bireylerin Mesleki Kıdem Yıllarına Göre İncelenmesi

Tablo 7. Katılımcıların mesleki kıdemlerine göre özelliklere göre madde bağımlılığına yönelik farkındalık düzeylerinin karşılaştırılması

Mesleki Kıdem	N	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	F:	sd	p
1-5 yıl	21	1032857	9.01567	3635	3	0.02
6-10 yıl	22	1092500	1126040			
11-15 yıl	12	1101250	772524			
21 ve üzeri yıl	15	1056667	1081612			

($p\leq 0.5$)

Katılımcıların mesleki kıdem değişkenine göre özelliklere göre madde bağımlılığına yönelik farkındalık düzeyleri ANOVA testi ile incelenmiştir. Yapılan analiz sonucunda puanlar arasında anlamlı farklılık meydana geldiği belirlenmiştir ($p\leq 0.05$). Meydana gelen farklılığa ilişkin yapılan posthoc (LSD) testi sonucunda mesleki kıdemi 6-10 yıl ve 11-15 yıl olan öğretmenlerin, mesleki kıdemi 1-5 yıl ve 21 ve üzeri yıl olanlara göre farkındalık düzeylerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

6.8. Madde Bağımlılık Durumuna Göre Madde Bağımlılığın Yönelik Farkındalık Düzeyinin İncelenmesi

Tablo 8. Katılımcıların kullanmakta olduğunuz zararlı bir madde olup olmamasına göre özelliklere göre madde bağımlılığına yönelik farkındalık düzeylerinin karşılaştırılması

Kullanmakta olduğunuz zararlı bir madde var mı?	N	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	t	sd	p
Yok	52	1066731	1075991	-0.332	138	0.74
Var	18	1073333	878310			

($p>0.05$)

Katılımcıların kullanmakta olduğunuz zararlı bir madde olup olmamasına göre özelliklere göre madde bağımlılığına yönelik farkındalık düzeyleri bağımsız örneklem t testi ile incelenmiştir. Yapılan analiz sonucunda puanlar arasında anlamlı farklılık meydana gelmediği belirlenmiştir ($p>,05$). Buna göre okul yöneticisi ve öğretmenlerin kullanmakta olduğunuz zararlı bir madde olup olmamasına göre madde bağımlılığına yönelik farkındalık düzeylerinin benzerlik gösterdiği söylenebilir.

6.9. Sosyal Hizmet Mesleği Hakkında Bilgi Sahibi Olunma Durumuna Göre Madde Bağımlılığın Yönelik Farkındalık Düzeyinin İncelenmesi

Katılımcıların sosyal hizmet mesleği ve bu mesleğe dair kurumlar hakkında bilgi olup olmamasına göre madde bağımlılığına yönelik farkındalık düzeyleri bağımsız örneklem t testi ile incelenmiştir. Yapılan analiz sonucunda puanlar arasında anlamlı farklılık meydana geldiği belirlenmiştir ($p\leq 0.05$). Aritmetik ortalama puanları incelendiğinde meydana gelen farklılığın kurumlar hakkında bilgi sahibi olan öğretmenler lehine gerçekleştiği belirlenmiştir. Buna göre sosyal hizmet mesleği ve bu mesleğe dair kurumlar hakkında bilgisi olan öğretmenlerin madde bağımlılığına yönelik farkındalık düzeylerinin almayanlara göre daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 9. Katılımcıların sosyal hizmet mesleği ve bu mesleğe dair kurumlar hakkında bilgi olup olmamasına göre özelliklere göre madde bağımlılığına yönelik farkındalık düzeylerinin karşılaştırılması

Sosyal hizmet mesleği ve bu mesleğe dair kurumlar hakkında bilginiz var mı?	N	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	t	sd	p
Hayır	35	1048571	1044140	-2326	138	0.02
Evet	35	1088286	975195			

($p \leq 0.05$)

6.10. Madde Bağımlılığına Başlama yaşının Okul Kademeleri Düzeyinde İncelenmesi

Tablo 10. Katılımcıların madde bağımlılığının başladığı kademe değişkenine göre özelliklere göre madde bağımlılığına yönelik farkındalık düzeylerinin karşılaştırılması

Madde bağımlılığının başladığı kademe	N	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	F:	sd	p
İlkokul/ortaokul	11	1152727	626541	9950	2	0.00
Lise	54	1053056	1011288			
Üniversite	5	1049000	1060870			
Total	70	1068429	1026152			

($p \leq 0.05$)

Katılımcıların madde bağımlılığının başladığı kademeye göre madde bağımlılığına yönelik farkındalık düzeyleri ANOVA testi ile incelenmiştir. Yapılan analiz sonucunda puanlar arasında anlamlı farklılık meydana geldiği belirlenmiştir ($p \leq 0,05$). Meydana gelen farklılığa ilişkin yapılan posthoc (LSD) testi sonucunda madde bağımlılığının başladığı kademenin ilkokul/ortaokul olduğunu ifade eden öğretmenlerin madde bağımlılığına yönelik farkındalık düzeylerinin lise ve üniversite kademesinde başladığını ifade edenlere göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

6.11. Madde Bağımlılığı Konusunda Alınan Eğitim Alma Durumuna Göre Madde Farkındalık Düzeyinin İncelenmesi

Katılımcıların sigara, alkol ve madde bağımlılığı konusunda eğitim alma durumuna göre madde bağımlılığına yönelik farkındalık düzeyleri bağımsız örneklem t testi ile incelenmiştir. Yapılan analiz sonucunda puanlar arasında anlamlı farklılık meydana geldiği belirlenmiştir ($p \leq 0,05$). Aritmetik ortalama puanları incelendiğinde meydana gelen farklılığın sigara, alkol ve madde bağımlılığı konusunda eğitim alan öğretmenler lehine gerçekleştiği belirlenmiştir. Buna göre eğitim almanın madde bağımlılığına yönelik farkındalık düzeylerini artırdığı söylenebilir.

Tablo 11. Katılımcıların sigara, alkol ve madde bağımlılığı konusunda eğitim alma durumuna göre özelliklere göre madde bağımlılığına yönelik farkındalık düzeylerinin karşılaştırılması

Sigara, alkol ve madde bağımlılığı konusunda eğitim aldınız mı?	N	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	t	sd	p
Hayır	42	1040000	998433	-4254	138	0,00
Evet	28	1111071	921003			

($p \leq 0,05$)

6.12. Çevresinde Madde Bağımlısı Bireylerin Bulunma Durumuna Göre Madde Bağımlılığı Farkındalık Düzeyinin İncelenmesi

Tablo 12. Katılımcıların okulun bulunduğu mahallede madde bağımlısı bireylere rastlama durumuna göre özelliklere göre madde bağımlılığına yönelik farkındalık düzeylerinin karşılaştırılması

Okulunuzun bulunduğu mahallede madde bağımlısı bireylere, rastlıyor musunuz?	N	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	t	sd	p
Hayır	41	1060732	961709	-1056	138	0.29
Evet	29	1079310	1110376			

($p > 0,05$)

Katılımcıların okulun bulunduğu mahallede madde bağımlısı bireylere rastlama durumuna göre madde bağımlılığına yönelik farkındalık düzeyleri bağımsız örneklem t testi ile incelenmiştir. Yapılan analiz sonucunda puanlar arasında anlamlı farklılık meydana gelmediği belirlenmiştir ($p>0.05$). Buna göre okulun bulunduğu mahallede madde bağımlısı bireylere rastlama ya da rastlamamanın madde bağımlılığına yönelik farkındalık düzeylerini etkilemediği söylenebilir.

6.13. Madde Bağımlısı Bireylerle Birebir İletişim Halinde Bulunma Durumuna Göre Madde Bağımlılık Farkındalık Düzeyinin İncelenmesi

Katılımcıların “Bire bir iletişim halinde olduğunuz çevrenizde madde kullanan birey var mı?” ifadesine göre madde bağımlılığına yönelik farkındalık düzeyleri bağımsız örneklem t testi ile incelenmiştir. Yapılan analiz sonucunda puanlar arasında anlamlı farklılık meydana gelmediği belirlenmiştir ($p>,05$). Buna göre iletişim halinde olunan ve çevrede madde kullanan bireyin olmasının, madde bağımlılığına yönelik farkındalık düzeylerini etkilemediği söylenebilir.

Tablo 13. Katılımcıların bire bir iletişim halinde olduğu çevrede madde kullanan birey olması durumuna göre özelliklere göre madde bağımlılığına yönelik farkındalık düzeylerinin karşılaştırılması

Bire bir iletişim halinde olduğunuz çevrenizde madde kullanan birey var mı?	N	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	t	sd	p
Hayır	45	1058889	1035488	-1482	138	0.14
Evet	25	1085600	996353			

($p>0.05$)

6.14. Madde Kullanmaya Başlama Nedenlerinin İncelenmesi

Katılımcıların “Sizce gençlerin madde kullanmaya başlama nedenlerinden en önemlisi aşağıdakilerden hangisidir?” ifadesine verdikleri yanıtların incelenmesi

Tablo 14. Öğretmenlerin “Sizce gençlerin madde kullanmaya başlama nedenlerinden en önemlisi aşağıdakilerden hangisidir?” ifadesine verdikleri yanıtlar

İfadeler	n	%
Arkadaş çevresi ve grup alt kültürü	64	91.4
Medya televizyon programları, diziler	48	68.6
Merak	34	48.6
Özgüven eksikliği	28	40.7
Aile içi problemler	24	34.3
Aşırı hoşgörülü anne baba tutumu	11	16.4

(n=70)

Araştırmaya katılan okul yöneticisi ve öğretmenlerin (n=70) “Sizce gençlerin madde kullanmaya başlama nedenlerinden en önemlisi aşağıdakilerden hangisidir?” ifadesine verdikleri yanıtlar incelenmiştir. Bu yanıtlar doğrultusunda yapılan analiz sonucunda katılımcıları %91.4’ünün arkadaş çevresi ve grup alt kültürü, %68.6’sının medya televizyon programları, diziler, %48.6’sının merak, %40.7’sinin özgüven eksikliği, %34.3’ünün aile içi problemler, %16.4’ünün aşırı hoşgörülü anne baba tutumu şeklinde yanıt verdikleri belirlenmiştir. Buna göre gençlerde madde kullanma nedenleri olarak en sık arkadaş çevresi ve grup alt kültürü, medya ve televizyon programları ile merak olduğu söylenebilir.

6.15. Madde Kullanımından Korunmak İçin Alınabilecek tedbirlerin incelenmesi

Tablo 15. Öğretmenlerin “Gençleri madde kullanımından korumak için alınabilecek en önemli tedbir sizce hangisidir?” ifadesine verdikleri yanıtlar

İfadeler	n	%
Aile ve okul farkındalığı	63	90.0
Gençlerin boş zamanlarını değerlendirebilecekleri sosyal alanlar olması	57	81.4
Anne baba ve çocuk arasında iyi bir iletişim kurulması	53	75.7
Rehberlik servisleri yanı sıra sosyal servislerin de açılması	49	70.0
Okul aile ve öğrenci iş birliğinin artırılması	37	52.9
Aile içi problemlerin tespit edilmesi	30	43.6

(n=70)

Araştırmaya katılan okul yöneticisi ve öğretmenlerin (n=70) “Gençleri madde kullanımından korumak için alınabilecek en önemli tedbir sizce hangisidir?” ifadesine verdikleri yanıtlar incelenmiştir. Bu yanıtlar doğrultusunda yapılan analiz sonucunda katılımcıların %90’ının aile ve okul farkındalığı, %81.4’ünün gençlerin boş zamanlarını değerlendirebilecekleri sosyal alanlar olması, %75.7’sinin anne baba ve çocuk arasında iyi bir iletişim kurulması, %70’inin rehberlik servisleri yanı sıra sosyal servislerin de açılması, %52.9’unun okul aile ve öğrenci işbirliğinin artırılması, %43.6’sının aile içi problemlerin tespit edilmesi şeklinde yanıt verdikleri belirlenmiştir. Buna göre gençlerde madde kullanımından korumak için alınabilecek tedbirlerden en sık ifade edilenlerin aile ve okul farkındalığı ve gençlerin boş zamanlarını değerlendirebilecekleri sosyal alanlar olması şeklinde olduğu söylenebilir.

6.16. Okullarda Okul Sosyal Servislerinin Bulunma Durumunun İncelenmesi

Katılımcıların “Okullarda sosyal servislerin bulunması gerekli midir?” ifadesine verdikleri yanıtların incelenmesi

Katılımcıların “Okullarda sosyal servislerin bulunması gerekli midir?” sorusuna verdikleri yanıtlar incelenmiştir. Buna göre okul yöneticisi ve öğretmenlerin tamamının okulda sosyal servislerin bulunması gerektiği konusunda görüş birliğine sahip oldukları belirlenmiştir. Bu bağlamda ifade edilen görüşler incelendiğinde farklı gerekçelerle bu servislerin gerekliliğinin açıklandığı görülmektedir. Okul yöneticisi ve öğretmenlerin verdikleri yanıtlar incelendiğinde;

- Öğrencilerin sosyalleşmesi zararlı alışkanlıklardan uzak tutar
- Çocuklar daha etkili ve doğru bir şekilde bilgilendirilmelidir
- Okul sosyal hizmeti çocuğun üstün yararını temel alır
- Öğrencilerin sorunlarının çözümünde ailenin yanında okulda yardımcı olmalıdır.
- Çocukların küçük yaşlarda bilgi sahibi olması açısından daha iyi bir durumdur
- Farkındalık oluşturmak

- Madde bağımlılığının önlenmesi için şarttır
- Medya ile zihinleri her daim manipüle edilen gençlerin desteğe ihtiyacı olduğunu düşünüyorum
- İnsanların küçük yaşlarda bilinçlenmesi
- Okul içerisinde bu sorun ile ilgili uzman bulunması çocukların bilinçlenmesinde daha etkili olur
- Okulda sosyal servislerin varlığı öğrenci başarısını olumlu yönde etkileyecektir
- Okula renk katması
- Sosyal hizmetler öğrencilerin gelişimine katkı sağlayabilir
- Rehberlik faaliyetleriyle problemler tespit etme, çözüm yolları belirleme ve daha iyi bir eğitim hayatı için gerekli
- Özellikle yatılı okullarda çocuklar aile konusunda dezavantajlı olup, her yönden fiziksel, sosyal, duygusal ve benzeri ihmal edilmiş çocuklardır
- Öğrencinin ve ailenin sürekli iletişim halinde olması
- Öğrencilere profesyonel yardım sunacağı için etkili olacaktır.

7. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu bölümde öncelikle araştırmada elde edilen bulguların ilgili literatürde yer alan araştırma bulgularıyla karşılaştırılmasına yer verilmiştir. Öğretmenlerin görev türü, cinsiyet, çocuk sayısı, zararlı madde kullanma durumu, madde bağımlılığına yönelik farkındalık düzeyleri benzerlik göstermektedir. Benzer şekilde Erdamar ve Kurupınar (2014) ortaöğretim öğrencilerinde görülen madde bağımlılığı alışkanlığı ve yaygınlığına ilişkin yaptıkları araştırmada öğretmenlerin bağımlılık algılarında cinsiyet ve zararlı madde kullanım durumu bakımından öğretmenlerin bağımlılık algılarının benzer olduğu belirlenmiştir. Moore, Cox, Evans ve diğerleri (2018) okul, akran ve aile ilişkileri ve ergen madde kullanımı, öznel iyi oluş ve ruh sağlığı semptomlarına ilişkin yaptıkları araştırmada öğretmenlerin cinsiyetlerine göre farklılık meydana gelmediği belirtilmiştir.

Mesleki kıdemi 6-10 yıl ve 11-15 yıl olan öğretmenlerin, mesleki kıdemi 1-5 yıl ve 21 ve üzeri yıl olanlara göre farkındalık düzeyleri daha yüksektir. Benzer şekilde Erdamar ve Kurupınar (2014) ortaöğretim öğrencilerinde görülen madde bağımlılığı alışkanlığı ve yaygınlığına ilişkin yaptıkları araştırmada öğretmenlerin bağımlılık algılarında mesleki kıdeme göre farklılık meydana geldiği, mesleki deneyimi 6-15 yıl olan öğretmenlerin algılarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Aktan, Yılmaz ve Yılmaz (2018) ortaokullarda uygulanan programı öğretmen ve veli görüşlerine göre değerlendirdikleri araştırmada mesleki kıdeme göre farklılık meydana gelmediği belirlenmiştir. Sosyal hizmet mesleği ve bu mesleğe dair kurumlar hakkında bilgisi olan ve eğitim alan öğretmenlerin madde bağımlılığına yönelik farkındalık düzeylerinin almayanlara göre daha yüksektir. Benzer şekilde Yılmış (2019) İnternet ve tütün bağımlılığını önlemede Türkiye bağımlılıkla mücadele eğitiminin ilkokul 3. ve 4. sınıf öğrencileri üzerinde etkisine ilişkin yaptığı araştırmada öğretmenlerin farkındalıklarının bağımlılığın önlenmesinde önemli olduğu belirtilmiştir. Bu bakımdan öğretmenlerde farkındalığın artırılması ve bağımlılığa yönelik eğitimlerin verilmesi önemli görülmektedir. Yıldırım ve Aydın (2019) liselerde istenmeyen öğrenci davranışlarını konu edinen çalışmaların meta sentez yöntemiyle

incelenmesine ilişkin yaptıkları araştırmada okullarda sunulan sosyal ve rehberlik hizmetlerinin madde bağımlılığını önlemede etkili olduğu belirtilmiştir.

Madde bağımlılığının başladığı kademenin ilkokul/ortaokul olduğunu ifade eden öğretmenlerin madde bağımlılığına yönelik farkındalık düzeylerinin lise ve üniversite kademesinde başladığını ifade edenlere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Benzer şekilde Yılmış (2019) internet ve tütün bağımlılığını önlemede Türkiye bağımlılıkla mücadele eğitiminin ilkokul 3. ve 4. sınıf öğrencileri üzerinde etkisine ilişkin yaptığı araştırmada öğrencilerde madde bağımlılığının görüldüğu, bu nedenle ilkokul ve ortaokul kademelerinde de bağımlılığa yönelik tedbirlerin alınması gerektiği belirtilmiştir. Biçer (2014) sosyal beceri eğitiminin ortaokul öğrencilerinde bağımlılık düzeyine etkisine ilişkin yaptığı araştırmada bağımlılığın ilkokul kademelerinde görüldüğu, bu bakımdan hem ebeveynlerin hem de öğretmenlerin bu konuda farkındalıklarının geliştirilmesinin önemli olduğu belirtilmiştir.

Gençlerde madde kullanma nedenleri olarak en sık arkadaş çevresi ve grup alt kültürü, medya ve televizyon programları ile merak olduğu belirlenmiştir. Benzer şekilde Yıldırım ve Aydın (2019) liselerde istenmeyen öğrenci davranışlarını konu edinen çalışmaların meta sentez yöntemiyle incelenmesine ilişkin yaptıkları araştırmada çocuklarda madde kullanımının nedenleri olarak en önemli faktörün arkadaş çevresi ile medya araçları olduğu belirtilmiştir. Erdamar ve Kurupınar (2014) ortaöğretim öğrencilerinde görülen madde bağımlılığı alışkanlığı ve yaygınlığına ilişkin yaptıkları araştırmada madde bağımlılığının sosyal çevre, aile ilişkileri ve kişilik özellikleri ile ilişkili olduğu belirtilmiştir. Moore, Cox, Evans ve diğerleri (2018) okul, akran ve aile ilişkileri ve ergen madde kullanımı, öznel iyi oluş ve ruh sağlığı semptomlarına ilişkin yaptıkları araştırmada madde kullanımının okul, aile bireyleri ve sosyal çevre ile yakından ilişkili olduğu belirlenmiştir. El Kazdouh, El-Ammari, Bouftini, El Fakir ve El Achhab (2018) ergenlerin, ebeveynlerin ve öğretmenlerin madde kullanımına ilişkin risk ve koruyucu faktörlere ilişkin algılarını inceledikleri araştırmada arkadaş çevresi, sosyal medya ve aile

özelliklerinin önemli olduğu belirtilmiştir. Benzer şekilde Ladis, Macgowan, Thomlison ve diğerleri (2019) gençlerin madde kullanımı ve problem davranışları için ebeveyn odaklı önleyici müdahaleler ile ilgili yaptıkları araştırmada bireylerin madde bağımlılığında arkadaş çevresinin en önemli risk faktörü olduğu belirtilmiştir.

Gençlerde madde kullanımından korumak için alınabilecek tedbirlerden en sık ifade edilenlerin aile ve okul farkındalığı ve gençlerin boş zamanlarını değerlendirebilecekleri sosyal alanlar olması şeklinde olduğu belirlenmiştir. Benzer şekilde El Kazdouh, El-Ammari, Bouftini, El Fakir ve El Achhab (2018) ergenlerin, ebeveynlerin ve öğretmenlerin madde kullanımına ilişkin risk ve koruyucu faktörlere ilişkin algılarını inceledikleri araştırmada aile, okul ve çevre ile iş birliğinin madde kullanımıyla mücadeleyi etkili hale getirdiği belirtilmiştir. Yıldırım ve Aydın (2019) liselerde istenmeyen öğrenci davranışlarını konu edinen çalışmaların meta sentez yöntemiyle incelenmesine ilişkin yaptıkları araştırmada madde kullanımının önlenmesinin çok yönlü etkinlikler uygulanarak etkili bir şekilde başarılacağı, bu kapsamda çocuklara sosyal etkinlikler yaptırma ve boş zamanları etkili değerlendirmenin önemli olduğu belirtilmiştir. Moore, Cox, Evans ve diğerleri (2018) okul, akran ve aile ilişkileri ve ergen madde kullanımı, öznel iyi oluş ve ruh sağlığı semptomlarına ilişkin yaptıkları araştırmada gençlerde madde kullanımının önlenmesinde sosyal çevrenin iyileştirilmesinin önemli olduğu vurgulanmıştır. Yıldırım ve Aydın (2019) liselerde istenmeyen öğrenci davranışlarını konu edinen çalışmaların meta sentez yöntemiyle incelenmesine ilişkin yaptıkları araştırmada öğrencilere yönelik yapılabilecek sosyal hizmetlerin bağımlılığı önlemeyi daha etkili hale getirebileceği belirtilmektedir. Ladis, Macgowan, Thomlison ve diğerleri (2019) gençlerin madde kullanımı ve problem davranışları için ebeveyn odaklı önleyici müdahaleler ile ilgili yaptıkları araştırmada bireylerin madde bağımlılığının önlenmesinde ebeveyn katılımı, öğretmen ve sosyal çevre ile iş birliği yapılmasının önemli olduğu belirtilmiştir.

Araştırmadan elde edilen sonuç ve önerilere bakılacak olursa, araştırmada öğretmenlerin Madde bağımlılığına yönelik farkındalık

düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Verilerin analizi ile elde edilen sonuçlar ve önerilere aşağıda yer verilmiştir;

- Öğretmenlerin görev türü, cinsiyet, çocuk sayısı, zararlı madde kullanma durumu, madde bağımlılığına yönelik farkındalık düzeylerinin benzerlik gösterdiği
- Mesleki kıdemi 6-10 yıl ve 11-15 yıl olan öğretmenlerin, mesleki kıdemi 1-5 yıl ve 21 ve üzeri yıl olanlara göre farkındalık düzeylerinin daha yüksek olduğu
- Sosyal hizmet mesleği ve bu mesleğe dair kurumlar hakkında bilgisi olan öğretmenlerin madde bağımlılığına yönelik farkındalık düzeylerinin almayanlara göre daha yüksek olduğu
- Madde bağımlılığının başladığı kademenin ilkokul/ortaokul olduğunu ifade eden öğretmenlerin madde bağımlılığına yönelik farkındalık düzeylerinin lise ve üniversite kademesinde başladığını ifade edenlere göre daha yüksek olduğu
- Eğitim almanın madde bağımlılığına yönelik farkındalık düzeylerini artırdığı
- Okulun bulunduğu mahallede madde bağımlısı bireylere rastlama ya da rastlamamanın madde bağımlılığına yönelik farkındalık düzeylerini etkilemediği
- İletişim halinde olunan ve çevrede madde kullanan bireyin olmasının, madde bağımlılığına yönelik farkındalık düzeylerini etkilemediği
- Gençlerde madde kullanma nedenleri olarak en sık arkadaş çevresi ve grup alt kültürü, medya ve televizyon programları ile merak olduğu
- Gençlerde madde kullanımından korumak için alınabilecek tedbirlerden en sık ifade edilenlerin aile ve okul farkındalığı ve gençlerin boş zamanlarını değerlendirebilecekleri sosyal alanlar olması şeklinde olduğu

- Okul yöneticisi ve öğretmenlerin tamamının okulda sosyal servislerin bulunması gerektiği konusunda görüş birliğine sahip oldukları sonuçlarına ulaşılmıştır.
- Araştırmada ulaşılan sonuçlar doğrultusunda aşağıdaki önerilere yer verilmiştir;
- Mesleki kıdemi 6-10 yıl ve 11-15 yıl olan öğretmenlerin farkındalıklarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Buna göre diğer kıdeme sahip olan öğretmenlerin bağımlılığa yönelik farkındalıklarının artırılması sağlanabilir.
- Gençlerin bağımlılık yapan maddeleri kullanımının önlenmesi amacıyla okul ve ailelere farkındalık sağlanabilir.
- Gençlerin bağımlılık yapan maddeleri kullanımının önlenmesi amacıyla medya ve televizyon programlarında bu konularda düzenlemeler yapılabilir.
- Okulda sosyal servislerin bulunması sağlanarak bağımlılık yapan maddeleri kullanma durumları önenebilir.
- Bağımlılık yapan maddelere karşı farkındalığı yüksek olan öğretmenlerin, bu maddeleri kullanama yaşı olarak ilkökul/ortaokul düzeyi olduğunu belirtmişlerdir. Buna göre diğer kademelerle birlikte ilkökul ve ortaokul kademeleri özelinde bağımlılık yapıcı maddelerin kullanımına yönelik önlemler alınabilir.
- Okul ve çevresi ile sağlıklı ilişkiler ve iletişim kanalları geliştirilerek öğrencilerin sürekli bir takibi sağlanabilir.
- Bağımlılık yapıcı maddelerin kullanımının azaltılması ve önlenmesi amacıyla kurumlar arası iş birliği yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Aktan, O. Yılmaz, M. ve Yılmaz, M. (2018). Opinions of administrators, teachers, and parents on the evaluation of the effectiveness of the addiction programs implemented in secondary schools. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 5(4), 637-664.
- Aktürk, İ. (2019a). Bağımlılığa neden olan sosyal sorunlar. Türkiye Yeşilay Cemiyeti (Ed.), *Bağımlılıkta sosyal hizmet uygulamaları* (1. Baskı, 29–40). İstanbul: Gülmat Matbaacılık Yayıncılık San.Tic.Ltd. Şti.
- Aktürk, İ. (2019b). Bağımlılık ve sosyal hizmet. *Bağımlılıkta sosyal hizmet uygulamaları* (63–78). İstanbul: Gülmat Matbaacılık Yayıncılık San.Tic.Ltd. Şti.
- Alptekin, K. , Topuz, S. ve Zengin, O. (2017). Türkiye’de sosyal hizmet eğitiminde neler oluyor?. *Toplum ve sosyal hizmet* , 28 (2) , 50-69 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tsh/issue/38627/448480>
- Babahanoğlu, R. (2020). Madde bağımlılığı ve sosyal politika. D. Başer (Ed.), *Sosyal politika ve sosyal hizmet* (1. Baskı, 209–226). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic.Ltd.Şti.
- Balcı, P. G. (2011). Madde kullanım bozukluğu olan ergenlerde çocukluk çağı travmalarının bağlanma ile ilişkisi. *Tıpta uzmanlık tezi*. İstanbul. Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman ruh sağlığı ve sinir hastalıkları eğitim ve araştırma hastanesi.
- Balcioğlu, İ. ve Abanoz, Y. (2009). Madde bağımlılığı, intihar, sanık psikolojisi. *Dirm Tıp Dergisi*, 84, 15–20.
- Başer, D. (2020). Sosyal hizmet kapsamında sosyal politika. D. Başer (Ed.), *Sosyal politika ve sosyal hizmet* (1–25). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic.Ltd.Şti.
- Biçer, U. (2014). Sosyal beceri eğitiminin ortaokul öğrencilerindeki internet bağımlılığı düzeyine etkisi. *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi*, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çukurova.
- Bingöl, O. (2015). Genel bağlarıyla sosyal hizmet ve toplum. *Mavi Atlas*, 0(5), 69. doi:10.18795/ma.53942.
- Bingöl, O. (2020). Kültürün Anlamı, İçeriği ve Genel Özellikleri, *Kültür ve Sosyoloji* (iç.), Editör: Erkan Dikici ve Orhan Bingöl, Konya: Eğitim Yayınevi, 7-19.
- Buz, S. ve Akçay, S. (2015). Sosyal hizmet araştırmasında etik. *Toplum ve sosyal hizmet*, 26(1), 149–161.
- Çiçek, A. (2014). Sosyal Hareketlerin Anatomisi, *Hikmet Yurdu*, 7(14), 89-

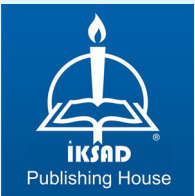
107.

- Çiçek, A. (2016). Kurumlar Sosyolojisi Bağlamında Orta Asya Türk Toplumlarında Aile Kurumuna Genel Bir Bakış, Mavi Atlas, 6, 173-183.
- Çiçek, A. (2018). Orta Asya Türk Toplumlarının Sosyo-Kültürel Yapısının Genel Bir Değerlendirmesi, Mavi Atlas, 6(1), 233-248.
- Çiçek, A. (2020a). Hukuk Kuralları ve Hukuki Yaptırımlar, Hukuk ve Sosyoloji (iç.), Editör: Erkan Dikici, Arif Çiçek ve Orhan Bingöl, Konya: Eğitim Yayınevi, 110-125.
- Çiçek, A. (2020b). Eğitim Kurumunun Diğer Sosyal Kurumlarla İlişkisi, Eğitim ve Sosyoloji (iç.), Editör: Erkan Dikici ve diğerleri, Konya: Eğitim Yayınevi, 96-114.
- Çobanoğlu, A. (2020). Türk Aile Yapısında ve Kültüründe Yakın Gelecekte Önem Kazanacağı Öngörülen Değişimler, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 4(2), 68-80.
- Çobanoğlu, A. ve Duran, R. (2022). Yoksulluk ve Kadın, Toplumsal Cinsiyet ve Sosyoloji (iç.), Editör: Olcay Tire ve Erkan Dikici, Konya: Eğitim Yayınevi, 111-128.
- Çobanoğlu, A. ve Göktaş, A. (2021). Bir Stres Faktörü Olarak Ailede Psikiyatrik Bozukluğun Nesilden Nesile Aktarımı, Stres ve Stresle Başa Çıkma Yolları (iç.), Konya: Eğitim Yayınevi, 133-147.
- Çobanoğlu, A. ve Tek, S. (2021a). Türkiye'de Yeniden Evlenme Olgusu: Cinsiyet ve Psikososyal Değişkenler Bağlamında Bir Değerlendirme, OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 18(44), 8092-8118.
- Çobanoğlu, A. ve Tek, S. (2021b). Göç Çalışmalarında Sosyal Hizmet Kuram ve Yaklaşımları, Göç: Göçmenlerle Çalışma ve Sosyal Hizmet (iç.), Editör: Tahir Emre Gencer ve Bekir Güzel, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 187-219.
- Düzel, B. (2022). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Eğitim, Toplumsal Cinsiyet ve Sosyoloji (iç.), Editör: Olcay Tire ve Erkan Dikici, Konya: Eğitim Yayınevi, 171-181.
- El Kazdough, H., El-Ammari, A., Bouftini, S., El Fakir, S., ve El Achhab, Y. (2018). Adolescents, parents and teachers' perceptions of risk and protective factors of substance use in Moroccan adolescents: a qualitative study. Substance abuse treatment, prevention, and policy, 13(1), 1-12.
- Emniyet Genel Müdürlüğü Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı. (2021). Türkiye Uyuşturucu Raporu. Ankara.

- Erdamar, G. (2014). Ortaöğretim öğrencilerinde görülen madde bağımlılığı alışkanlığı ve yaygınlığı: Bartın ili örneği. *Afyon Kocatepe University Journal Of Social Sciences*, 16(1).
- Evcin, U. (2014). Madde kullanımı ile mücadelede önleme tabanlı yaklaşımların önemi. *Türkiyede uyuşturucu madde bağımlılığı: Önleme, Tedavi ve Rehabilitasyon Çalıştayı* (11–28). Yalova.
- Henry, C. S., Bámaca-Colbert, M. Y., Liu, C., Plunkett, S. W., Kern, B. L., Behnke, A. O., ve Washburn, I. J. (2018). Parenting behaviors, neighborhood quality, and substance use in 9th and 10th grade Latino males. *Journal of Child and Family Studies*, 27(12), 4103-4115.
- Işık, A. (2018). Türkiye’de madde bağımlılığı ile mücadelede bir sosyal politika uygulaması olarak okul sosyal hizmetinin önemi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 29, 208–227.
- Jaann, J. ve Özkan, Y. (2017). Okul sosyal hizmeti bir uygulama kılavuzu. (Y. Özkan, Ed.) (1. Basım). Ankara: Nika Yayınevi. http://www.kitapyurdu.com/kitap/okul-sosyal-hizmeti-amp-bir-uygulama-kilavuzu/444920.html&filter_name=Okul Sosyal Hizmeti adresinden erişildi.
- JoAnn, J. (2014). Okul Sosyal Hizmeti. (Y. Özkan ve Ç. Durdu Baran, Ed.) (1. Baskı). Ankara: Nika Yayınevi.
- Karataş, Z. (2010). Sosyal hizmette uygulama alanları (s. 359). http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/sosyalhizmetlt_ao/soshizmetteuygulanlari.pdf adresinden erişildi.
- Kavlak, E.S. ve Yıldırım, S. (2021). Öğretmenlerin Maruz Kaldığı Mobbing İle İlgili 2000-2020 Yıllarında Yazılmış Lisansüstü Tezlerin Analizi, *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, 3(6), 1218-1244.
- Kurupınar, A., ve Erdamar, G. (2014). Ortaöğretim Öğrencilerinde Görülen Madde Bağımlılığı Alışkanlığı ve Yaygınlığı: Bartın İli Örneği. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), 65-84.
- Ladis, B. A., Macgowan, M., Thomlison, B., Fava, N. M., Huang, H., Trucco, E. M., ve Martinez, M. J. (2019). Parent-focused preventive interventions fob youth substance use and problem behaviors: A systematic review. *Research on Social Work Practice*, 29(4), 420-442.
- Moore, G. F., Cox, R., Evans, R. E., Hallingberg, B., Hawkins, J., Littlecott, H. J., ... ve Murphy, S. (2018). School, peer and family relationships and adolescent substance use, subjective wellbeing and mental health symptoms in Wales:

- A cross sectional study. Child indicators research, 11(6), 1951-1965.
- Musa, T. (2020). Bağımlılık ve Altında Yatan Sebepler. Y. Hür Mahmut ve Z. Y.Sinan (Ed.), Sosyal Hizmet ve Bütün Yönleriyle Bağımlılık (1. Basım., 13–51). Ankara.
- Ozan, S. (2020). Okul Sosyal Hizmeti ve Onarıcı Adalet Okullarda Pozitif Dönüşüm. Ankara: Ankara Pegem Akademi Yayıncılık. doi:10.14527/9786257052894
- Özbesler, C. ve Duyan, V. (2009). Okul Ortamlarında Sosyal Hizmet. Eğitim ve Bilim, 34(154), 17–25.
- Ozdemir, O., Ozdemir, P., Kadak, M. ve Nasiroglu, S. (2012). Personality development. psikiyatride güncel yaklaşımlar - Current Approaches in Psychiatry (4, 569–572). doi:10.5455/cap.20120433
- Özer, N. İ. (2016). Madde bağımlılarının maddeye başlama sebeplerinin tespiti ve önleyici hizmetlerin geliştirilmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Polis Akademisi/Güvenlik Bilimleri Enstitüsü /Adli Bilimler Anabilim Dalı, Ankara.
- Özlem, C. ve Beydili, E. (2016). Ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulamasının gerekliliği üzerine. Toplum ve Sosyal Hizmet, 27, 145–160.
- Polat, G. (2020). Madde bağımlılığı ve sosyal hizmet. S. Zavalı (Ed.), Sosyal hizmet ve bütün yönleriyle bağımlılık. (1. Basım, 101–116). Ankara: Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık Sanayi ve Ticaret Ltd.Şti.
- Şimşek, G. M. (2020). Dünyada ve Türkiye’de bağımlılık. Sosyal hizmet ve bütün Yönleriyle bağımlılık (51–67). Ankara.
- Tek, S., Çobanoğlu, A., Çelik, F.C. ve Küçükkaya, Ş. (2022). Dezavantajlı/Risk Altındaki Gruplar: Azınlıklar, Sosyal Hizmette Dezavantajlı/Risk Altındaki Gruplar II (İç.), Editör: Hüseyin Doğan, Ankara: Nika Yayınevi, 39-61.
- Uzbay, T. (2015). Madde bağımlılığı(Tüm boyutlarıyla bağımlılık ve bağımlılık yapan maddeler) (1.Basım). İstanbul: İstanbul Medikal Sağlık ve Yayıncılık Hiz.Tic.Şti.
- Uzunlaşan, İ. ve Tek, S. (2021). Sosyal Girişimcilik ve Sosyal Hizmet, Toplum ve Sosyal Hizmet, 32(3), 1195-1214.
- Uzunlaşan, Ş. ve Tek, S. (2019). Kültür Temelli Sosyal Eşitsizlik ve Eğitim, Turkish Studies, 14(5), 277-285.
- Yaman, Ö. M. ve Karaman, H. (2020). Bağımlılığın sosyal yansımaları. Y. S. Zavalı (Ed.), Sosyal Hizmet ve Bütün Yönleriyle Bağımlılık (1.Basım, s. 326).

- Yıldırım, İ., ve Aydın, N. (2019). Liselerde istenmeyen öğrenci davranışlarını konu edinen çalışmaların meta sentez yöntemiyle incelenmesi. *İlköğretim Online*, 18(4).
- Yılmazoğlu, M. R. (2019). Koruyucu ve önleyici sosyal hizmet bağlamında öğretmenlerin madde bağımlılığına yönelik farkındalık düzeylerinin belirlenmesi: Sancaktepe örneği. Kocaeli Üniversitesi.
- Yılmış, G. (2019). İnternet ve tütün bağımlılığını önlemede Türkiye bağımlılıkla mücadele eğitiminin ilkokul 3. ve 4. sınıf öğrencileri üzerinde etkisi. Yüksek lisans tezi. Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yolcuoğlu, İ. G. (2012). Türkiye’de sosyal politika ve sosyal hizmetlerin geliştirilmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 23(2), 145–158.
- Zengin, O. ve Altındağ, Ö. (2016). Bir insan hakları mesleği olarak sosyal hizmet. (B. Schwarzer, U. Kämmerer-Rütten, A. Schleyer-Lindenmann ve Y. Wang, Ed.)*Toplum ve Sosyal Hizmet* (C. 27). Abingdon, Oxon ; New York, NY : Routledge, 2016. Series: Routledge. doi:10.4324/9781315691794.

ISBN: 978-625-6380-47-9